

Pričanje priča

Lapenda, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:335625>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

IVANA LAPENDA

(DIPLOMSKI RAD)

PRIČANJE PRIČA

Zagreb, 2019. godina

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ivana Lapenda

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Pričanje priča

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vladimira Velički

Zagreb, 2019. godina

Zahvala

Veliku zahvalnost, u prvom redu, dugujem svojoj mentorici, iz. prof. dr. sc. Vladimiri Velički na razumijevanju, podršci i velikoj pomoći pri pisanju ovoga rada. Zahvalu upućujem i intervjuiranim pripovjedačima koji su svojevremeno dali osobni doprinos u svrhu izrade rada. Također, zahvaljujem svojim prijateljima koji su uvijek bili tu i cijelo iskustvo studiranja učinili predivnim. Neizmjereno sam zahvalna i svome Karlu što je uvijek vjerovao u mene. Posebnu zahvalnost dugujem svojoj obitelji i roditeljima bez kojih sve ovo ne bi bilo ostvarivo niti potpuno.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	5
SUMMARY	6
1. UVOD	7
2. EMOCIONALNI RAZVOJ DJECE	9
2.1. Faze emocionalnog razvoja	10
2.2. Emocionalna kompetentnost	12
2.3. Socijalizacija emocija.....	13
2.4. Razvoj samoregulacije	14
2.5. Empatija	15
2.6. Emocionalno izražavanje	16
3. PRIČANJE PRIČA	19
3.1. Stupovi pripovijedanja	20
3.1.1. Narativna struktura	20
3.1.2. Pripovijedanje kroz maštu	24
3.1.3. Emocionalna veza između pripovjedača i publike	26
4. MEĐUODNOS PRIČANJA PRIČA I EMOCIONALNOG RAZVOJA.....	27
4.1. Formule i sigurnost.....	28
4.2. Interveniranje u priču i rješavanje problema	29
4.3. Prihvatanje emocije i samopouzdanje	31
4.4. Tišina i procesuiranje emocije.....	32
5. OSOBNE PRIČE.....	34
5.1. Svrha pričanja osobnih priča	35
5.2. Tko sve može ispričati osobnu priču?	36
6. TERAPEUTSKE PRIČE.....	38
7. INTERVJU S PRIPOVJEDAČIMA	40
8. ZAKLJUČAK	49
LITERATURA.....	51
TABLICA SLIKA.....	57
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	58

SAŽETAK

Pričanje priča

Emocije su jedna od sastavnih komponenti ljudskoga bića, usko povezana s kognitivnom, socijalnom i ponašajnom strukturom ličnosti. Pripovijedanje je, s druge strane, sposobnost koju čovjeku kao takav posjeduje u svojoj prirodi i koristi ju u svakodnevnom životu. Na osnovu spomenutog, neupitna je povezanost pripovijedanja i emocionalnog razvoja, što je ujedno i temeljna problematika ovoga rada. Dijeljenje priče osobito je važno u najranijim godinama djetetova života kada su emocionalni doživljaji snažni, često impulzivni i djetetu neobjašnjivi. Prilikom dijeljenja priče, pripovjedač je dužan pružiti istinsku emociju i vjerovanja kako bi slušateljima omogućio sigurno okruženje i pozvao na suradnju. Pritom planirano u strukturu priče ugrađuje elemente kojima kod publike stvara određene emocionalne konstrukte. Posebnu ulogu u procesuiranju emocija imaju terapijske i osobne priče koje ovisno o primjeni, mogu imati iscjeljujući učinak na pojedinca i njegovo suočavanje s problemima vlastitog iskustva. O utjecaju pripovijedanja na emocionalni razvoj djece, i potencijalnim negativnim učincima intervjuirano je i nekoliko pripovjedača u svrhu izrade ovoga rada.

Ključne riječi: emocionalni razvoj, doživljaj, pripovijedanje, sposobnost, slušatelj

SUMMARY

Storytelling

Emotions are one of the most important components of the human being, closely related to the cognitive, social and behavioral structure of the personality. Storytelling, on the other hand, is the ability that man as such possesses in his nature and uses it in everyday life. On the basis of the aforementioned, the connection between storytelling and emotional development is indisputable, which is at the same time the fundamental problem of this thesis. Sharing a story is especially important in the earliest years of a child's life when emotional experiences are powerful, often impulsive, and inexplicable to the child. When sharing a story, the narrator is required to provide genuine emotion and beliefs to give listeners a safe environment and invite collaboration. In doing so, it incorporates elements into the story structure that create certain emotional constructs in the audience. A special role in the processing of emotions is played by therapeutic and personal stories which, depending on the application, can have a healing effect on the individual and their coping with the problems of their own experience. Several storytellers were interviewed about the impact of storytelling on children's emotional development, and possible negative effects for the purpose of producing this work.

Key words: ability, emotional development, experience, listener storytelling,

1. UVOD

Pričanje priča (ili pripovijedanje) jedno je od najstarijih vještina ljudske civilizacije. Još od pojave prvih naroda, pa sve do danas komunikacija je bila neizbježna za funkcioniranje u zajednici i njen opstanak (bilo da se radilo o znakovlju ili naizgled neartikuliranim govorom određenog plemena). Ljudi su svakodnevno razmjenjivali informacije i na taj način pričali priče, a da toga možda nisu bili niti svjesni. Prije nego je čovjek naučio pisati, znao je pričati priče. Primjerice, tijekom srednjeg vijeka, trubaduri su posvećivali svoj život putovanjima iz zajednice u zajednicu kako bi drugima pjevali i pričali priče (Cassady, 1992).

Dakle, radilo se isključivo o oralnoj dimenziji pripovijedanja, što je srž vještine pričanja priča kakvu danas poznajemo. „Pričanje priča oralna je umjetnička forma za očuvanje i prenošenje ideja, slika, motiva i emocija s kojima se svatko može poistovjetiti.“ (Cassady, 1992, str. 12). Vjerojatno je prethodno navedeni citat ujedno i odgovor na pitanje *Zbog čega je pričanje priča postalo ukorijenjeno u gotovo sve narodne tradicije?* . S obzirom na postojanje interakcije govor - slušanje, riječ - asocijacija, gotovo je nemoguće izbjeći emocionalnu povezanost slušatelja s pripovjedačem i njegovom pričom, ali i obrnuto.

Čovjek je misaono, društveno, duhovno, emocionalno i biološko biće. Ono promišlja, osjeća, komunicira i vjeruje. Priča mu sve navedeno omogućava. Međutim, emocionalna spona između priče i slušatelja koja se u tim trenucima javlja, vjerojatno je ključan faktor koji je uvrstio vještinu pričanja priča u međunarodni folklor i omogućio njegovo osuvremenjeno življenje. „Emocije su jedan od najvažnijih činitelja koji utječu na cjelokupno funkcioniranje čovjeka i imaju glavnu ulogu u njegovom interpersonalnom životu. Uključuju odnos pojedinca s nekim objektom ili događajem, prepoznatljivo mentalno stanje i emocionalno izražavanje.“ (Pavlović, 2012, str. 1). Činjenica da se čovjek može poistovjetiti, izraziti i proživjeti, nedvojbeno stvara svojevrsan odnos s osobom, događajem ili objektom.

Uzmemo li u obzir da emocija koju priča i njen pripovjedač donose može imati snažan utjecaj na odraslu osobu, postavlja se pitanje: Kako će određena priča utjecati na

emociju kod djeteta? Znamo da dijete različite događaje često proživljava intenzivnije od odraslih osoba. Emocije su vrlo snažne, preplavljaju dijete, iskrene su i najčešće vrlo izravne (Rezić, 2006). Upravo iz tog razloga, priča kao nositelj slike, asocijacije i emocije te pripovjedač koji navedeno zaokružuje u doživljaj, bitan su alat u potpomaganju dječjeg emocionalnog razvoja, ali ujedno i predmet razmatranja ovoga rada.

2. EMOCIONALNI RAZVOJ DJECE

Od samog rođenja djeca ubrzano razvijaju sposobnost doživljavanja i izražavanja različitih emocija, te načina na koje će se s njima nositi. Razvoj ovih sposobnosti događa se paralelno s širokim rasponom vrlo vidljivih vještina koje se najčešće odnose na motorički razvoj (mobilnost), kognitivni (spoznaja) i govorni razvoj (usvajanje jezika). Stoga emocionalni razvoj često biva relativno manje prepoznat u kontekstu ravnomjernog, zdravog i cjelovitog razvoja djeteta (Center on the Developing Child, 2011). Prvi odnos koji dijete uspostavlja nakon rođenja je emocionalni odnos, razvijen iz naslijeđenih mehanizama reagiranja na emocionalne situacije i procesa socijalizacije u neposrednoj okolini (Starč i sur., 2004). Temelji društvene kompetencije koji se razvijaju u prvih pet godina djetetova života, usko su vezani za emocionalnu dobrobit (kako djeteta, tako i okoline) i imat će utjecaj na kasniju djetetovu sposobnost funkcioniranja u zajednici. Bitno je da njihovi osjećaji dobiju istu razinu pozornosti kao i njihovo razmišljanje. Mnogima je učenje kako se nositi s emocijama, kako ih uopće prepoznati, pa znati izraziti, puno teže od učenja brojanja ili čitanja (Center on the Developing Child, 2011).

Emotivna podrška i sigurnost u okviru pozitivnih obiteljskih veza, doprinose uspješnosti emocionalnog, kognitivnog i bihevioralnog učenja djece. Najvećim dijelom uče izravnim promatranjem, oponašanjem, postavljanjem pitanja i razgovorom (The National Academies of Science, Engineering, Medicine, 2015).

Emocije su neizostavan činitelj ljudskog življenja, omogućavaju ekspresiju, komunikaciju i povezivanje s vlastitim bićem. Dijete na gotovo svaki podražaj iz svoje okoline reagira emocijom i za razliku od odraslih, teže mu ih je definirati, opisati i s njima se nositi. Međutim, takav podatak ne čudi uzmemo li u obzir složenost emocionalnih doživljaja. Oni podrazumijevaju kognitivne, socijalizacijske i ponašajne dimenzije koje je djetetu ponekad teško ili nemoguće ukalupiti u normative i adaptirati. (Brajša-Žganec, 2003). Tada okolina ima najvažniju ulogu, tijekom djetetova sazrijevanja pomaže u oblikovanju i modificiranju društveno prihvatljivih načina izražavanja emocija koje na koncu vodi samoj socijalizaciji emocija (Rezić, 2006).

Osnovna obilježja proživljavanja emocija su: fiziološke promjene, subjektivno iskustvo i manifestiranje ponašanja (Brajša-Žganec, 2003). Neki autori definiraju osjećanje kao „stanje uzbuđenosti nastalo kao reakcija na neki vanjski podražaj“ (Rezić, 2006) što ukazuje na važnost svakog aspekta doživljavanja emocije. Dijete iz svoje okoline dobiva podražaj koji zbog subjektivnog iskustva (ili možda prethodno proživljenih događaja), izaziva u njemu stanje uzbuđenosti i potiče fiziološke promjene (primjerice lučenje hormona serotonina i endorfina prilikom pozitivne uzbuđenosti). Nakon kognitivnog procesuiranja, najčešće kratkog i subjektivnog, kreće manifestacija ponašanja u skladu s izazvanom emocijom i dobi djeteta.

2.1.Faze emocionalnog razvoja

Prema nekim autorima faze emocionalnog razvoja možemo promatrati kroz tri stadija: usvajanje emocija, diferenciranje i transformacija emocija (Haviland-Jones i sur., 1997; LaFreniere, 2000; Oatley i Jenkins, 2000 prema Brajša-Žganec, 2006).

Usvajanje emocija podrazumijeva izražavanje i percepciju emocija prilikom čega dijete manifestira refleksne reakcije, karakteristike temperamenta, te usvaja određena emocionalna obilježja (Brajša-Žganec, 2006). Ova faza najčešće se odvija u ranom djetinjstvu kada dijete uči prepoznavati emocije, usvaja one primarne, osnovne (radost, iznenađenje, ljutnja, strah, tuga i gađenje) te vrlo jednostavno reagira na njih. Podjela emocija u ovoj fazi može se razgranati na one koje izazivaju ugodu i one koje izazivaju neugodu. Prilikom proživljavanja emocija koje izazivaju ugodu, dijete se smije, guguče, pažljivo promatra. Neugodu izražava plačem, mrštenjem i izrazom gađenja (Rezić, 2006). Dakle, dijete u ovoj fazi prepoznaje i pamti emocije, te izražava one osnovne, najčešće facijalnom ekspresijom i zvukovima. Još uvijek nije sposobno verbalizirati emociju, ali promatranjem okoline ih pohranjuje kako bi ih kasnije i samo moglo upotrijebiti.

Diferenciranje emocija odnosi se na modificiranje signala iz okoline, pri čemu se emocionalne reakcije povezuju s novim kontekstom. Drugim riječima, dijete je

sposobno odvojiti i povezivati izraze i osjećaje od ili s određenom situacijom ili ponašanjem (Brajša-Žganec, 2006). Postaju polako svjesni bihevioralne manifestacije svojih emocija te razvijaju neke složenije emocije poput ponosa, krivnje, srama, zbunjenosti i prkosa (Lewis, 2011). Razdoblje u kojem se te, za dijete potpuno nove, emocije javljaju može biti burno, stoga je podrška i model okoline jedan od najvažnijih faktora. Često dijete odbija zahtjeve koji mu se daju isprobavajući granice, izražava ljubomoru, a mogu se javiti i novi strahovi (od grmljavine, mraka, samoće) upravo zbog sposobnosti razlučivanja različitih situacija (Starc i sur., 2004).

Transformacija emocija podrazumijeva dva ključna procesa prilikom kojih su emocionalno, bihevioralno i kognitivno stanje u uskom međuodnosu. Jedan od procesa odnosi se na pojavu transformacije razmišljanja, učenja ili pripreme na reakciju zbog emocionalnog stanja. Drugi proces razmatra promjenu emocionalnog procesa pod utjecajem iskustva i znanja koji konstruiraju kontekst i značenje emocija svakog pojedinca (Brajša-Žganec, 2006). Tijekom faze transformacije emocija, razlučivanje može na trenutke biti otežano, jer emocija često prestaje biti jednostavno strukturirana i usmjerena, ona postaje složena često krivo zamijenjena drugom emocijom ili više njih. Tako se može dogoditi da dijete tugu, sagledavajući kontekst i vlastitu ulogu u njemu, zamijeni osjećajem krivnje i strahom (Brajša-Žganec, 2006). Naizgled nema velike razlike, s obzirom da je svaka prethodno navedena emocija neugodna, međutim, osjećaj krivnje i straha izravno mogu utjecati na stvaranje negativne slike o sebi, dok sama tuga ima manji utjecaj na iskrivljeno samopoimanje kod djece.

U ovoj fazi dijete može verbalizirati koju konkretno emociju proživljava, ali isto tako verbalnim iskazima uputiti na određenu emociju. Drugim riječima, dijete je sposobno reći da osjeća ljutnju jer ju prepoznaje kao emociju, međutim isto tako verbalnom agresijom prema određenoj osobi ili objektu može iskazati emociju ljutnje. Svijest o postojanju bića oko sebe sada je na višoj razini, dijete je sposobno stvoriti prijateljstvo i funkcionirati u društvu s drugom djecom, što ukazuje na emocionalno sazrijevanje. Iz tog razloga, vrlo je izraženo učenje izražavanja emocija na društveno prihvatljiv način (Starc i sur., 2004). Ukoliko je dijete sposobno kontrolirati širi spektar emocionalnih

doživljaja i prilagoditi reakciju određenom kontekstu, smatra se emocionalno kompetentnim (Brajša-Žganec, 2006).

2.2.Emocionalna kompetentnost

Emocionalna kompetencija progresivan je i složen proces sastavljen od niza razvojno pretpostavljenih vještina i emocionalnih sposobnosti. Gotovo možemo reći da je sinonim za krajnji rezultat emocionalnog razvoja kod djece. Pretpostavlja usvajanja u kognitivnom, bihevioralnom, socijalnom i emocionalnom aspektu.

Potrebno je naglasiti i važnost uloge temperamenta u usvajanju niza pretpostavljenih procesa. Temperament podrazumijeva urođenu dimenziju reaktivnosti na okolinu i sposobnosti samoregulacije ponašanja, specifično za svako dijete (Rothbart i sur., 2000, prema Starc i sur., 2004). Neki autori ga definiraju kao biološki utemeljene psihološke tendencije odgovorne za unutarnje sazrijevanje osobnosti koje se nadopunjuje kulturno uvjetovanim razvojem specifičnih prilagodbi (McCrae i sur., 2000). Fox (1988) ističe važnost uloge neposredne okoline u njegovanju temperamenta i reguliranju emocija, govoreći o temperamentu kao tendenciji izražavanja emocija određenim intenzitetom koji je jedinstven za svako pojedino dijete. Također ističe da dio procesa regulacije uključuje formiranje povjerljivog odnosa s novorođenčetom, tako da on ili ona navikava na roditelje kao oslonac koji će im pomoći u "regulaciji" stresnih ili frustrirajućih situacija.

Emocionalna reakcija u znatnoj mjeri ovisi o karakteristikama temperamenta uključujući i uzajamnu interakciju roditeljskog i djetetova temperamenta. Prema osnovnim karakteristikama temperamenta, emocionalni razvoj će biti lakši ili teži, kako za dijete, tako i za okolinu (Starc i sur., 2004).

Prema karakteristikama temperamenta, djecu osnovno dijelimo na djecu lakog temperamenta i djecu teškog temperamenta, odnosno time se prvenstveno izražava razina odgojnih izazova uzrokovanih specifičnim obilježjima i manifestacijama

pojedince (Starc i sur., 2004). Dijete lakog temperamenta najčešće pokazuje znakove pozitivne emocionalnosti kao sastavnice dječjeg temperamenta (Rothbart i sur., 2000 prema Starc i sur., 2004). Smiješkom će reagirati na različite ugone i zanimljive podražaje, prilikom frustracije brzo će prihvatiti utjehu, uživat će u ugodnim a pomalo opasnim aktivnostima jer su kod takve djece strahovi manje izraženi, a razina aktivnosti je umjerenjena. Odgajajući dijete lakog temperamenta, roditelj će se osjećati kompetentnim, opuštenim i lakše će stvoriti toplu emocionalnu vezu (Starc i sur., 2004). Dijete teškog temperamenta uglavnom će iskazivati obilježja negativne emocionalnosti (Rothbart i sur., 2000 prema Starc i sur., 2004). Prilikom postavljanja granica reagira frustracijom i srdžbom, često je nezadovoljno, bojažljivo i neutješno, vrlo kratko će zadržati pozornost na određenim sadržajima, a prilikom odgode zadovoljnija potreba, neće pokazivati razvijene vještine (Starc i sur., 2004).

Zaključno, temperament predstavlja važan konstrukt oko kojeg se formira odnos roditelja i djeteta, kroz koji se gradi uzorak svakodnevnih interakcija i pomoću kojeg nastaje djetetova osobnost (Fox, 1998).

2.3.Socijalizacija emocija

Temelj socijalizacije pojedinca u društvenu strukturu upravo je emocionalna socijalizacija. Odnosi roditelj-dijete su prvi kontekst, socijalna mikro zajednica, u kojoj djeca uče o emocijama i služe kao podloga za razvoj dječjih emocionalnih vještina (Mirabile, 2010). Iz složene dimenzije emocionalnog sazrijevanja, prilikom socijalizacije emocija najviše se izdvaja bihevioralni, ekspresivni aspekt. Kako dijete najviše opažanjem kreira saznanja o okolini, tako će i o svojim vršnjacima prvenstveno graditi sliku na temelju vidljivoga. Sposobnost socijalizacije emocija u najranijoj dobi usko je vezana uz buduće odnose i zdravo življenje u društvu. Istraživanja pokazuju da je uspostavljanje odnosa sa svojom okolinom u djetinjstvu, snažan prediktor mentalnog zdravlja u odrasloj dobi (Cohen, 1996 prema Brajša-Žganec, 2003).

Autori Andrić i Čudina-Obradović (1994 prema Starc i sur., 2004) navode tri načina socijalizacije emocija. *Promatranje i oponašanje* prilikom kojeg pojedinac uočava uzajamnu povezanost emocije sa situacijom, predmetom ili osobom. *Model intenziteta i načina emocionalnog izražavanja* prilikom kojeg pojedinac uočava normative u dijeljenju različitih emocija. Uključuje facijalne ekspresije, kretnje, govor i njihov stupanj intenziteta u socijalizaciji. Takve manifestacije podrazumijevaju pozivanje neposredne okoline na doživljavanje, dijeljenje i povezivanje. *Socijalno učenje kontrole emocija* kojim se ciljano djeluje na pojedinca i ukazuje na izražavanje emocija na društveno prihvatljiv način.

2.4. Razvoj samoregulacije

Samoregulacija ima temeljnu ulogu u promicanju dobrobiti tijekom cijelog životnog vijeka, uključujući fizičko, emocionalno, socijalno, ekonomsko, zdravstveno i obrazovno postignuće (UNC, 2017). Regulacija emocija podrazumijeva niz prikrivenih i jasno izraženih strategija promjene intenziteta i procjene prikladnosti izražavanja emocija (Brajša-Žganec, 2003). Gross (1998) govori o regulaciji emocija kao procesu uočavanja i razmatranja koje emocije doživljavamo u određenim situacijama, kako pokušavamo utjecati na njih, kada se javljaju i na koji način ih izražavamo. Thompson (1994 prema Brajša-Žganec, 2003) pod pojmom regulacije emocija objedinjuje ekstrinzične i intrinzične procese odgovorne za kontrolu, vrednovanje i adaptaciju emocionalnih reakcija, te njihova intenziteta i neposrednih obilježja potaknutim određenim ciljnim rezultatom. Konkretno na dječju emocionalnu kontrolu i manifestaciju ponašanja utječe razina sposobnosti verbalizacije, samostalnog kretanja i individualne promjene u neurofiziologiji (Brajša-Žganec, 2003).

U ranoj dobi zadaća mozga je da stvara veze koje će podupirati početke samoregulacije. Tijekom ranog djetinjstva, sposobnost samoregulacije koja se temelji na funkciji mozga, znatno se povećava. Međutim, kao kod usvajanja svake vještine u najranijoj dobi, niti ovaj kapacitet neće biti u potpunosti ostvaren bez topline i podrške okoline. Prilikom

sazrijevanja i usvajanja, djeci je potrebna izloženost situaciji u kombinaciji s aktivnim podučavanjem, podrškom i praktičnom primjenom (UNC, 2017).

Ukoliko je dijete sposobno regulirati svoje osjećaje, misli i ponašanja u različitim situacijama, ono može utjecati na učenje i odnose s odraslima i vršnjacima. Djeca kojima nedostaje djelotvorna samoregulacija ne mogu produktivno sudjelovati u aktivnostima učenja. Mogu reagirati agresivno, narušiti odnose, pa sukladno tome dobivaju manju podršku svojih vršnjaka, što zauzvrat može ugroziti njihovo učenje, ali i samopouzdanje. Samoregulacija će pokazivati pozitivnije rezultate u okruženju koje ima razvojno odgovarajuća očekivanja po pitanju samokontrole, pruža predvidljive rutine i nudi smjernice koje odgovaraju njihovim razvojnim fazama (The National Academies of Science, Engineering, Medicine, 2015). Djeca trebaju strukturirano okruženje i podršku te izravno usmjeravanje u napredovanju usvajanja vještina samoregulacije emocija (UNC, 2017).

2.5. Empatija

Sposobnost poistovjećivanja s drugom osobom, njezinim stanjima i osjećajima najjednostavnija je definicija empatije (Hrvatski leksikon). Prema Bratanić (1990) empatija podrazumijeva spoznajno-emocionalnu sposobnost uživljavanja u položaj drugoga i sagledavanja svijeta njegovim očima. Već samom analizom korijena riječi „empatija“ sastavljene od grčkih riječi „empaso“ i „pathe“, što otprilike znači „utkivati se u doživljaj drugoga“, jasno je da se radi o složenom procesu koji uključuje intelektualnu i afektivnu sferu naše ličnosti (Bratanić, 1990).

Raniji teoretičari smatrali su da su djeca u najranijim godinama previše egocentrična ili da nemaju kognitivne mehanizme koji bi im omogućili da iskuse empatiju (Freud 1958; Piaget 1965 prema McDonald i Messinger, 2011). Međutim, dijete već u najranijim danima pokazuje primitivan oblik empatije prilikom kojeg potpuno nesvjesno na uočenu emociju reagira istom tom emocijom (primjerice socijalni smiješak). Kognitivnim, lingvističkim, socijalnim i emocionalnim razvojem, sazrijeva i sposobnost

empatije. Dijete počinje sagledavati situaciju iz perspektive „kako bi meni bilo da mi se to dogodi“ i može primjereno reagirati (Starc i sur., 2004). Dakle, uključuje proces procesuiranja i analiziranja, te postupak reagiranja, što objedinjuje dvije najzastupljenije teorije empatije – psihološki i sociološki usmjerene. Psihološka teorija polazi od stajališta da je za razvoj empatije izuzetno bitna koncepcija vlastitog „ja“ koju svaka osoba ima o sebi, a koja podrazumijeva sposobnost samopromatranja, objektivnu analizu vlastitog ponašanja i formiranje pojma o sebi. Samosvijest i razumijevanje sebe i nesvjesnih mehanizama vlastite psihe, osnova su za razvoj senzibiliteta u odnosu na okolinu. Sociološka teorija, s druge strane, ne isključuje koncepciju vlastitog „ja“ kao predispozicije za razvoj empatije, već usmjerava pažnju na sam proces osvještavanja vlastitog osjećanja i djelovanja. Spomenuta teorija stavlja naglasak na komunikaciju s okolinom kroz koju pojedinac preuzima različite socijalne uloge. Različite uloge u različitim društvenim kontekstima omogućavaju neposredno iskustveno doživljavanje prilikom kojih se empatija razvija (Bratanić, 1990).

Empatija se, kao svaka druga sposobnost, razvija iskustveno. Time se ne potvrđuje sociološka teorija, nego objedinjuju obje, smatrajući ih dvjema isprepletenim fazama koje prethode razvoju empatije. Uključuje iskustveno proživljavanje vlastitih emocija i osvještavanje reakcije, što omogućuje adekvatno proživljavanje emocija okoline i reagiranje na njihov emocionalno uvjetovan bihevioralni aspekt.

2.6.Emocionalno izražavanje

Kada se govori o aspektu emocionalnog izražavanja kao bitnog dijela emocionalnog razvoja, jednako se važnim smatra verbalna i neverbalna komunikacijska dimenzija. Neverbalna komunikacija podrazumijeva slanje i primanje poruke načinima koji isključuju upotrebu riječi, a to su gestikulacija, facijalna ekspresija, ton glas, govor tijela, pogled ili dodir (Elementa, 2012). Neverbalna poruka može zamijeniti verbalnu ili dati veću snagu verbalnoj poruci (Bratanić, 1990). Tijekom komunikacije, neverbalna dimenzija ostvaruje se svjesno ili nesvjesno, što ju čini sastavnim i

temeljnim dijelom razmjene informacija jer je u gotovo svakom trenutku prisutna i govori primatelju poruke kako se zaista osjećamo (Lawrence, 2017). Pretpostavimo da djeca u ranom djetinjstvu, neverbalnu komunikaciju gotovo uvijek iskazuju kroz dimenziju nesvjesnog. Dakle, nema kalkulacija, modificiranja facijalnih ekspresija ili položaja vlastitoga tijela, drugim riječima, ne postoji kognitivno razlučivanje i psihološki napor prilikom neverbalnog komuniciranja. Upravo zbog toga, djeca u ranom djetinjstvu vrlo rijetko imaju problema s izražavanjem elemenata neverbalne komunikacije i upravo je ona često zoran pokazatelj djetetova unutarnjeg stanja.

Problem nastaje prilikom slanja verbalnih poruka koje su više pod kontrolom svijesti nego neverbalne (Bratanić, 1990). Činjenica je da se djeca, od najranijih dana suočavaju s mnogim emocijama koje proživljavaju i odrasli. Ljutnja, tuga, frustracija, nervoza, sreća, posramljenost, strah, samo su neke od emocija s kojima se susreću. Do izazova u emocionalnom razvoju dolazi u trenutku kada djeca još nisu na razvojnom stupnju koji im omogućava verbalizaciju emocija, sposobni su verbalizirati ali ne prepoznaju emociju ili u trenutcima kada je okolina nezainteresirana za emocije koje ono proživljava. Prilikom takvih situacija, dijete često reagira vrlo fizički i na društveno neprimjeren način (CSEFEL, nepoznat datum).

Prilikom usvajanja ovog fenomena, spomenute prepreke ne moraju biti prisutne, ali zbog različitog stupnjevanja u određenim dimenzijama razvoja, mogu produžiti proces usvajanja. Primjerice, dijete ovladava jezičnim razvojem u skladu s pretpostavljenim ritmom. Međutim, verbalna osposobljenost ne znači i osposobljenost za emocionalno izražavanje s obzirom na to da se neki pojmovi emocija i odgovarajući perceptivni prikazi te kategorije emocija pojave mnogo kasnije od drugih (Lindquist, Gendron, Satpute, 2016). Dijete od dvije godine koristi riječi „sretan“ i „ljut“ kako bi opisao zamijećene skupine facijalnih ekspresija i sukladno tome odjeljuje pozitivne od negativnih emocija. Upravo iz tog razloga, do oko četvrte godine, djeca nisu sposobna mimiku koja prati emociju straha razlikovati od drugih negativnih emocija, stoga ne koriste taj pojam adekvatno (Widen i Russell, 2008 prema Lindquist i sur., 2016).

Verbaliziranje osjećaja dovodi do regulacije napetosti, samo-umirenja, samorefleksije. Usvajanje te sposobnosti dovodi do integrirajućeg procesa. Kada dijete nauči

verbalizirati emocije, nauči i odgađati manifestno djelovanje (Katan, 1961 prema Holinger 2018).

Emocionalni razvoj smatra se jedinstveno integrativnim i psihološki konstruktivnim obilježjem psihološkog rasta u dojenačkoj dobi i djetinjstvu (Thompson, 2002). Obuhvaća osjećaje koje imamo prema sebi i drugima, kao i naše sposobnosti dobrog funkcioniranja u svijetu sa društvenog stajališta (Grace, 2018). Neupitna je važnost osobnog sazrijevanja koje je u pozitivnoj korelaciji s podržavajućom okolinom. Emocionalni razvoj osnova je daljnjeg socio-emocionalnog života koji kreće već tijekom ranog djetinjstva i javlja se u kontekstu obiteljskih i vršnjačkih odnosa. Otvoreno izražavanje pozitivnih emocija i topli, podržavajući odnosi između roditelja i djeteta promiču učinkovitu emocionalnu samoregulaciju. Za razvoj regulacije emocija tijekom ranog djetinjstva važni su i odgovarajući vršnjački odnosi koje karakteriziraju zajedničke igre. Djeca razvijaju sposobnost razumijevanja emocija i empatije te utjecaja na ponašajne manifestacije iz dobro regulirane emocionalne razmjene s vršnjacima (Pogosyan, 2018).

3. PRIČANJE PRIČA

Pripovijedanje je drevna umjetnost, praiskonska umjetnost, osnova svake komunikacije, mašte i kreativnosti. Snažno je povezano s književnošću, s popularnom i narodnom kulturom te kulturnom baštinom. Veliča materinji jezik i strane jezike ali i interkulturalni dijalog (FEST, 2019).

Pričanje priča najstariji je oblik komunikacije koji je oduvijek bio sredstvo razmjene ideja, misli i vrijednosti. Pripovijedanje je samo po sebi vrlo dobar alat u kreiranju i razvijanju dijaloga među ljudima s različitim životnim pozadinama. Priče, pripovijedanje i slušanje pomaže nam pri definiranju osobina ličnosti, povezuje pojedince i zajednice (Storytelling Centre, 2018).

Pripovijedanje uključuje tri osnovna elementa: priču (pisanu, doživljenu ili prenesenu oralnom komunikacijom), pripovjedača i publiku. Naizgled sadrži iste segmente kao gluma i čitanje priče, međutim ne može se izjednačiti s niti jednom od spomenutih disciplina. Bitna razlika koja dijeli pripovijedanje od obje krajnosti je emocionalna ogoljenost. Glumac najčešće ne bira scenarij i ne intervenira u njega, zbog čega je emocija vješto prezentirana, ali ne potpuno iskrena u svakoj sceni. Osim toga, između glumca i publike nema direktne verbalne interakcije, dok prilikom pripovijedanja publika ima pravo intervenirati u priču, reagirati, a pripovjedač prihvaća njihove misli i prijedloge i modificira priču u skladu s time. Ben Haggarty, jedan od iskusnih pripovjedača i edukatora pripovijedanja, bitno je odijelio pripovijedanje od glume sugerirajući da se kazališna predstava odvija frontalno ispred publike dok se pripovijedanje odvija unutar onih koji gledaju, u njihovim glavama, tijelu i kostima (Odangiu, 2017). S druge strane, čitanje priča također podrazumijeva jednostranu komunikaciju lišenu donošenja stvarne emocije što umanjuje doživljaj kod publike. Prilikom čitanja, priča je potpuno zatvorena za implementaciju reakcija publike, u potpunosti je strukturirana zbog čega je sposobna primiti emociju, ali ne i prihvatiti ju i dopustiti da se s njome ispreplete.

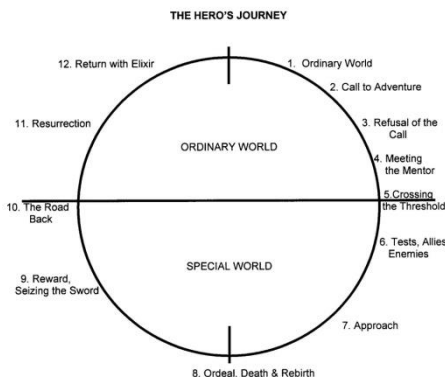
3.1. Stupovi pripovijedanja

Osnova stvaranja i oralne ekspresije priče sastoji se od tri stupa: narativne strukture, pripovijedanja kroz maštu i emocionalne veze između pripovjedača i publike (Storytelling Centre, 2018).

3.1.1. Narativna struktura

Svaka priča građena je kroz određenu strukturu koja se gotovo može izjednačiti u svakoj priči, a podrazumijeva početak, sredinu i kraj uz varijabilne elemente koji priču čine emocionalno uzbudljivom (Storytelling Centre, 2018). Takva struktura najjasnije je prikazana fenomenom „Junakovog putovanja“ (Slika 1.) promatrano kroz dvanaest faza transformacije koje je 1949. godine definirao američki pisac, znanstvenik i sveučilišni profesor, Joseph Campbell u svome djelu „Junak s tisuću lica“ (Vogler, 2003).

Slika 1. Junakovo putovanje (The Hero's Journey – Amy Nicholson)

Izvor: Amy Nicholson, Designer for Film and Theatre.

Preuzeto s <https://www.amynicholson.net/blog/the-heros-journey> (10.9.2019.)

Običan svijet

Obični svijet omogućuje upoznavanje Junaka i identifikaciju s njim prije početka putovanja. Budući da publika obično doživljava Putovanje kroz Junakove oči, moramo biti u mogućnosti s njim se povezati, poistovjetiti s njegovim nagonima, problemima, dok pokazuje jedinstvene karakteristike i mane koje ga čine trodimenzionalnim.

Unutarnji i vanjski problemi mogu se uspostaviti, iako se oni mogu promijeniti ovisno o zahtjevima koje nosi putovanje. Svaka priča uključuje problem ili središnje dramsko pitanje koje remeti Običan svijet. Junak stoga mora zaći u Poseban svijet kako bi riješio problem, odgovorio na dramatično pitanje i vratio ravnotežu (Vogler, 2003).

Poziv na avanturu

Poziv na avanturu element je koji priču „zakotrlja“ najavljujući zaplet i narušavajući udobnost Običnog svijeta Junaka. Izbacuje Običan svijet iz ravnoteže otvarajući izazov ili potragu koja mora biti izvršena s jasno utvrđenim posljedicama prilikom izvršenja spomenutog. U ovoj fazi transformacije, Junak donosi odluke, prosuđuje, analizira i često bira između dvije oprečne situacije (Vogler, 2003).

Odbijanje poziva

Junak odbija putovanje zbog strahova i nesigurnosti koji su izrasli iz Poziva, nije voljan mijenjati, preferirajući sigurno utočište Običnog svijeta. Odbijanje poziva postaje ključna faza koja priopćava rizike na Putovanju. Bez rizika i opasnosti ili vjerojatnosti neuspjeha, publika neće biti prisiljena biti dio Junakova putovanja. U ovom trenutku, pripovjedač ima mogućnost svog Junaka učiniti ranjivim i izložiti empatiji što direktno izaziva emocionalnu prisutnost publike (Vogler, 2003).

Upoznavanje mentora

Heroj susreće mentora kako bi stekao samopouzdanje, uvid u situaciju, dobio savjete, obuku ili darove za prevladavanje početnih strahova i suočavanje s prekretnicom avanture. Junak možda ne želi ući u Poseban svijet zbog čega traži iskustvo i mudrost nekoga tko je već tamo bio. Mentor (fizička osoba ili objekt) pruža osnovne lekcije i trening potreban da bi se bolje suočili s testovima i iskušenjima Putovanja (Vogler, 2003).

Suočavanje s prekretnicom

Suočavanje s prekretnicom predstavlja konačno obavezivanje Junaka na Putovanje. Spreman je proći kroz vrata koja dijele Običan svijet od Posebnog. Junak se mora

suočiti se s događajem koji ga prisiljava na sudjelovanje u Posebnom svijetu prilikom čega više nema odstupanja. Događaj će ponovo uspostaviti središnje dramsko pitanje koje pokreće priču naprijed, izravno će utjecati na Junaka, definirajući uloge i provocirajući akciju (Vogler, 2003).

Preispitivanja, Saveznici, Neprijatelji

Junak sada saznaje i osvještava pravila Posebnog svijeta, što ovu fazu čini bitnom i za Junaka i za publiku. Bilo da uđete u imaginarni svijet budućeg društva ili emocionalno carstvo romantične ljubavi, testna pozornica naš je prvi pregled Posebnog svijeta te otkrivanje koji elementi Posebnog svijeta čine Običan Junakov svijet dijametralno suprotnim. Junak testira kome može vjerovati, detektira neprijatelje i njihove ciljeve prilikom čega testira vlastite sposobnosti i otvara mogućnost dodatnog traganja za usavršavanjem. Inicijacija u Poseban svijet ispituje herojsku posvećenost putovanju i postavlja pitanja može li uspjeti (Vogler, 2003).

Pristup

Junak se prilagodio posebnom svijetu i nastavlja tragati za vlastitim ciljem. Približava se mjestu gdje je objekt potrage sakriven prilikom čega je prisiljen koristiti svaku nauku kako bi preživio. Neprijateljske snage spuštaju se prije no što se Junak suočio sa svojim najvećim strahom ili najvećom opasnošću. (Vogler, 2003). Pristup uključuje sve završne pripreme za teškoću. Dovodi heroja u uporište opozicije, gdje treba koristiti svaku lekciju koju je naučio. Pristup može signalizirati otkucavanje sata ili povećanje uloga (Thought, 2019).

Iskuš enje

Junak prolazi kroz Iskuš enje, središnju krizu života ili smrti, tijekom koje se suočava sa svojim najvećim strahom i s najtežim izazovom prilikom čega doživljava "smrt". Njegovo Putovanje nalazi se na ivici neuspjeha zbog čega publika postaje napeta što postavlja Iskuš enje u središte radnje (Vogler, 2003).

Nagrada

Junak je preživio smrt, nadvladao svoj najveći strah i suočio se s krizom. Prisvaja i veliča Nagradu koju je tražio. Trenutak koji pobuđuje pozitivne emocije omogućava Junaku da skupi energiju, ali također pruža publici vrijeme da uhvati dah prije nego što putovanje dođe do vrhunca (Vogler, 2003).

Povratak

Junak objavljuje da je Putovanje završeno i prihvaća povratak u Običan svijet. Uspjeh heroja u Posebnom svijetu može otežati povratak, stoga mu je potreban događaj koji će ga gurnuti natrag u Običan svijet. Događaj bi trebao uspostaviti središnje dramsko pitanje, gurajući heroja na djelovanje i zaoštavanje uloga. Kao i svaka snažna prekretnica, i akcija kojom se pokreće Povratak ima mogućnost promjene smjera priče. Povratak može predstavljati trenutak kada je Junak dužan izabrati između težnje prema višim ciljevima i osobnog putovanja (Vogler, 2003).

Raziješenje

Junak se suočava sa svojim najopasnijim susretom sa smrću. Konačni sud za smrt pokazuje da je Junak sposoban primijeniti sve što je vratio u Običan svijet. Ovo iskušenje može predstavljati "čišćenje" ili pročišćavanje koje se mora dogoditi sada kada je Junak izašao iz zemlje mrtvih. Junak se transformira nakon vlastitih uvida likova i situacija koje je upoznao i proživio na Putovanju. Sada mora sada dokazati da je postigao status Junaka i voljno prihvaća vlastitu žrtvu u korist Običnog svijeta (Vogler, 2003).

Povratak s eliksirom

Povratak s eliksirom konačna je Nagrada koju je Junak zaradio na svom Putovanju. Istinski Junak je pročišćen i eliksir namjenjuje dijeljenju s drugima čime je zaradio pravo ponovne pripadnosti Običnom svijetu. U većini priča Povratak s eliksirom završava ciklus određenog Putovanja. Priče su riješene, ravnoteža je vraćena je u Običan svijet, a Junak sada može krenuti u novi život, zauvijek pod utjecajem Putovanja (Vogler, 2003).

Narativna struktura pripovijedanja kostur je svake oralne manifestacije određene priče. Publici pruža osjećaj emocionalne predvidivosti bez potrebe za najavom pojedinog segmenta priče, olakšava zadržavanje u sjećanju i kasnije reproduciranje konkretnog tijeka radnje. Isto tako, pripovjedač prateći strukturu osigurava fluidnost, pregled nad pričom, njenu organizaciju i logično ostvarenje. Pritom treba imati na umu da se spomenuta logika često razlikuje od naše svakodnevne logike, ona je isključivo u posjedu priče (Velički, 2013).

3.1.2. Pripovijedanje kroz maštu

Emocija i refleksija vrijednosti kao ključna sastavnica koja dijeli pričanje priča od njenoga čitanja, omogućuje pripovjedaču da bilo koju priču učini svojom. Time nam pruža uvid u vlastitu pozadinu i poglede na svijet (Cassady, 1992). Drugim riječima, bilo koje literarno ostvarenje različiti pojedinci neće interpretirati na isti način. U trenutku kada emocije i vrijednosti bivaju u interakciji sa slikama kao produktima mašte, jedna priča poprima onoliko dimenzija koliko je i pojedinaca koji ju slušaju i proživljavaju sukladno vlastitom iskustvu i pozadini. Pripovjedač je onaj koji vodi brigu o odabiru slika i načinu na koji će ih ponuditi publici. Dakle, njegova uloga je reproducirati sliku, a publika oko njih prstenasto stvara scenu koje se linearno povezuju u priču (Storytelling Centre, 2018). U tom procesu, publika i pripovjedač nisu suparnici koji sagledavaju iznesenu priču iz različitih perspektiva, naprotiv, oni surađuju, nadopunjuju se i time obogaćuju priču.

Da bi se postigla takva razina suradnje, vrlo je važno svaku scenu prožeti određenom dozom ocrtanja detalja (Storytelling Centre, 2018). Međutim, tada treba biti vrlo oprezan jer slike gotovo lišene detalja, neće pokrenuti proces maštanja, dok će one pretjerano detaljizirane onemogućiti publici da stvara vlastite slike i potpuno će isključiti njihovo proživljavanje priče. Primjerice, iskazom „Ugledao sam ženu.“, ne nudimo publici materijal koji će biti povod za gradnju slike situacije. S druge strane, ukoliko pripovjedač ponudi cjelokupnu sliku, tada ne ostavlja publici prostora da

iskustveno nadogradi ponuđeno: „Ugledao sam ženu u žarko crvenoj haljini prepunu sitnih tratinčica, koja je lagano lepršala na vjetru i pratila kretnje njenih dugih nogu dok je prilazila drvenoj, oronuloj klupi u parku.“ Dovoljno je publici ponuditi bazu, sa sitnim intervencijama koji će se naknadno razgranati: „Ugledao sam ženu u šarenoj haljini, na usnama je nosila izuzetno crven ruž, a žarko obojeni nokti mogli su se primijetiti s poprilične udaljenosti.“ Sposobnost procjene koliko je takvih elemenata dovoljno u određenoj situaciji, s određenom publikom, razlikuje dobrog pripovjedača od onog ne tako uspješnog (Storytelling Centre, 2018).

Koristeći vlastitu i maštu publike kao alata za grananje priče i uzajamne interakcije, pripovjedač temeljno pobuđuje osjetila pojedinaca koji primaju njegovu poruku. Psiholozi tvrde da se djetetova mašta počinje razvijati u trenutku kada postaju svjesni svijeta oko sebe, odnosno, već oko prve godine djetetova života možemo uočiti začetke procesa maštanja koji se kasnije razvijaju i produbljuju (Sosa, 2016). Prema tome, nije nužno zadržavati se isključivo na vizualnim slikama, potrebno je isprovocirati i olfaktivne, taktilne, auditivne, gustativne receptore koji na koncu povlače i emocionalni doživljaj (Storytelling Centre, 2018). Publika, osobito najmlađa, traga za „okusom istine, mirisom dobrote i zvukovima sreće“, a pripovjedač je onaj koji im je takvo iskustvo dužan pružiti (Mellon, 2000).

Međutim, da bi pobudio različita osjetila kod publike, pripovjedač ne mora na sceni imati puhački orkestar, trpezu i spektar eteričnih ulja. Govorimo o produktima mašte, ne o gotovom podražaju koji kod većine ostvaruje jednak efekt. Pripovjedaču je dovoljno da posjeduje jedan rekvizit koji mu je u svakoj situaciji najvrjedniji alat, a to je njegov glas. Glas se odnosi na ton, način na koji se priča iskazuje, podrazumijeva osobnost situacije i likova što ga čini usko vezanim uz perspektivu i dijalog (Cassady, 1992). Stoga je potrebno sposobnosti, varijacije, boju svoga glasa prethodno analizirati i adekvatno utkati u priču. Slušanje vlastitog glasa pomaže djeci da slušaju sebe i druge, a postupno će moći shvatiti i sam učinak riječi na vlastito bivanje i funkcioniranje okoline. Ukoliko preuzmemo odgovornost za kvalitetu i opseg naših riječi, dijete će odraziti pozitivan, gotovo empatičan, stav prema nama. Kako razgovaramo s djecom koja su u trenutku doživljavanja i proživljavanja emocije ili cijelog spleta emocija,

vjerojatno će utjecati na njih čitav život. Tonovi koji prenose toplinu i sreću njeguju osjećaj samopouzdanja, dok kritizirajući tonovi potamnjaju atmosferu. Postupno možemo vidjeti ugođaj koji stvaramo svojim glasom. Glas je suptilan instrument koji dijete prilagođava i unutarnjoj i vanjskoj stvarnosti (Mellon, 2000).

3.1.3. Emocionalna veza između pripovjedača i publike

Tehnički gledano, pripovjedač i slušatelj suglasno „potpisuju ugovor“ samom činjenicom da oboje sudjeluju na događaju koji podrazumijeva pripovijedanje. Publika ima pravo očekivati da će pripovjedač predstaviti neku priču ili više njih najbolje što može. Zauzvrat, pripovjedač ima pravo očekivati da će publika zadržati pažnju i apsorbirati priču (Cassady, 1992). Dok su se prva dva stupa usmjeravala na kreiranje priče, emocionalna spona između pripovjedača i publike fokusirana je na prezentaciju i obostrano suočavanje s pričom. Ukoliko je literarno ostvarenje dobro prezentirano, publika će manifestirati pozitivne emocije i zadovoljstvo svjesnim odabirom posvećivanja pažnje. Vrlo je važno da pripovjedač održava vezu sa slušateljem i njihovim okruženjem. Obje strane moraju uzeti u obzir mogućnost postojanja uzročno-posljedične veze između samoinicijativnog boravka u istom prostoru i namjere da pripovijedanje izazove ugodu. Pripovjedač je onaj koji je izložen, zbog čega ima zadaću moderirati situaciju i održavati priču čistom prateći zainteresiranost publike. Poseban je naglasak na međusobnoj interakciji prilikom koje pripovjedač iskazuje da se nalazi na istoj razini kao i publika te da zajedno surađuju s istim ciljem – zaokružiti i proživjeti priču (Storytelling Centre, 2018). Ono što pripovijedanje izdiže na vrhunsku razinu doživljaja, isprepletenost je pripovjedača i same priče. Neodvojive su komponente jer pripovjedač bez te priče ne može iznijeti emociju i vrijednosti koje želi podijeliti s publikom, a pripovijedana priča više nije ista bez tog pripovjedača. U trenutku dijeljenja priče sa slušateljima, oni postaju sastavna komponenta pridružena prethodno spomenutima (Cassady, 1992).

4. MEĐUODNOS PRIČANJA PRIČA I EMOCIONALNOG RAZVOJA

Najniži stupanj interakcijske povezanosti u komunikaciji je fizička prisutnost, zatim slijedi akcijsko-reakcijska koji podrazumijeva informiranje prema sustavu pitanje-odgovor, bez unutarnje povezanosti. Treći stupanj predstavlja empatijsko komuniciranje koji također podrazumijeva informiranje, ali kroz uživljavanje u emocije drugoga što uzrokuje prilagođavanje komunikacije s ciljem da se na određena stanja utječe. Posljednji stupanj, smatran idealom ljudske komunikacije je dijalog. Prilikom dijaloga odvija se uzajamno empatijsko komuniciranje i međusobno utjecanje na stanje drugoga (Bratanić, 1990). Upravo taj proces događa se prilikom pripovijedanja. Pripovjedač je potpuno emocionalno ogoljen pred publikom i daje surovu, iskrenu emociju. U suprotnom, pripovjedač postaje glumac. Publika prima emociju i proživljava ju vođena pričom, reagira manifestacijom ponašanja ili verbalnim iskazima koji imaju utjecaja na tijek priče. Nakon što pripovjedač primi emociju publike, on ju prihvća i prema njoj modificira fluidnost, pokazujući tako poštovanje i razumijevanje za izazvanu emociju.

Priče nas upoznaju ili nanovo osvještavaju ljudske emocije i nagone, kako u tradicionalnim pričama temeljenim na mitologiji i legendi, tako i u onim na temelju osobnog iskustva i podrijetla. Često se priče tijekom godina mijenjaju tako da su više relevantne za suvremene potrebe i brige. Mnoge su različite kulture imale iste priče, ali vremenom prilagođene da odgovaraju slikama i vrijednostima te kulture u kojoj im se pripovijeda. Radi se o tome da svaki pojedinac ima sposobnost povezati se s određenom emocijom i proživjeti ju, ali neće na svakoga ostaviti jednak dojam (Cassady, 1992).

Prema Figueroa-Sánchez (2008), pripovijedanje je jedan od načina koji omogućuje djeci slušanje emocije drugog i njene interpretacije. Djeca nemaju uvijek riječi kojima bi izrazili svoje emocije i misli, a pripovijedanje je jedan od načina koji ih podržava u procesu svladavanja te sposobnosti izgrađujući emocionalno razumijevanje (Dettore 2002, Figueroa-Sánchez 2008, prema Erickson 2018).

S ciljem konkretiziranja direktnog utjecaja elemenata pripovijedanja na emocionalno sazrijevanje slušatelja, u nastavku će biti opisane uzročno-posljedične veze između onoga što pripovjedač nudi i produkata koji doprinose emocionalnom razvoju publike.

4.1. Formule i sigurnost

Upotreba tehnika ponavljanja olakšava razumijevanje i prisjećanje priče, osim toga omogućuje aktivno sudjelovanje publike (Tuwe, 2016) što je uvjet za interakciju između slušatelja i pripovjedača. Kontinuirano ponavljanje iste rečenice, riječi, sintagme, dijaloga ili cijelih proznih odjeljaka, naziva se formula. Implementiranjem formule u vlastitu priču, pripovjedač unosi neizbježan dio vlastite osobnosti, iskustva i doživljaja putem kojih određene izraze modificira u nezamjenjivi sastavni dio priče (Velički, 2013). Mnoge priče sadrže i prirodno ponavljanje ključnih vokabulara i struktura. Djeca pritom pamte svaki detalj, zbog čega postupno mogu naučiti predvidjeti što će se sljedeće dogoditi u priči (Dujmović, 2006). Korištenje formula pruža djeci mogućnosti sudjelovanja u pripovijedanju putem ponavljanja verbalnih konstrukcija, facijalnih ekspresija ili određene fizičke manifestacije. Ponavljanje radnji i jezične strukture pomažu djeci u predviđanju priče i stjecanje samopouzdanja (Ellis i Brewster, 2014). Prisutnost ponavljanja izaziva, kako kod odraslih tako i kod djece, napetost, iščekivanje i zajedničko djelovanje. Angažman, ritam, potrebu za koncentracijom i predvidljivost koju formule zahtijevaju, zadržavaju djetetovu pažnju, ali i pružaju osjećaj sigurnosti koji je u djetinjstvu od iznimne važnosti (Velički, 2013). Govoreći o sigurnosti, naglasak je prvenstveno na emocionalnoj dimenziji.

Biti emocionalno siguran potiče bolje sposobnosti učenja. Djeca koja se osjećaju emocionalno sigurnima imaju veće šanse za uspjeh tijekom ranog školovanja. Ne samo da djeca koja se nalaze u emocionalno sigurnom okruženju postaju aktivna i društvena, već su oslobođena kroničnih poremećaja u ponašanju. S druge strane, djeca koja imaju poteškoća sa svojom sigurnošću vjerojatno da će nailaziti na socijalne teškoće u bliskoj

budućnosti. Dijete mora osjetiti iskrenost, povjerenje i otvorenost koje vode isto takvom slobodnom iskazivanju vlastitih emocija.

Osjećaj pripadnosti osjeća se kod djece koja imaju emocionalno sigurno okruženje, a upravo to im omogućava ponavljanje formula koje potiču na zajedničko sudjelovanje i pokretanje tijeka priče. Taj ih osjećaj čini pažljivijima, otvorenima za nove ideje i voljnima obavljati sve zadatke i aktivnosti (Ofori Twumwaa, 2011).

4.2. Interveniranje u priču i rješavanje problema

Rješavanje problema sposobnost je koja se obično pripisuje odraslima, međutim počinje se razvijati još u ranom djetinjstvu. Sposobnost rješavanja problema početno se istražuje putem namjernih akcija, sustava pokušaja i pogrešaka koji ocrtavaju djetetovu intrinzičnu potrebu da dođe do određenog cilja (Keen, 2011). Vještine rješavanja problema neophodne su za djetetov rast i uspjeh u svakom aspektu djelovanja, a osobito je izraženo ulaskom u odgojno-obrazovni proces (Diamond, 2012). Takva, u osnovi spoznajna vještina, obuhvaća komponentu osjeta, percepcije i pažnje iz kojih proizlaze kompleksne vještine poput mišljenja, rasuđivanja i rješavanja problema (Andrilović i Čudina-Obradović 1994, prema Starc i sur. 2004). Rješavanje problema kompleksna je sposobnost koja podrazumijeva usmjerenost pažnje na kritične aspekte problema, planiranje rješavanja problema, primjenu rješenja na utvrđeni problem i procjenu posljedica rješenja (Diamond, 2012).

Potrebno je kreirati okruženje koje potiče i poboljšava sposobnost rješavanja problema od malih nogu u skladu s razvojnim stupnjem djeteta.

U razdoblju od šestog do dvanaestog mjeseca, dijete otkriva uzrok i posljedice prilikom čega je uvjeren da određeni postupak može proizvesti željeni ishod. Nakon što opazi cilj, dijete aktivno počinje razmišljati na koji način ga može ostvariti. Time po prvi puta manifestira namjerno ponašanje pri čemu svjesno odvaja sredstvo od cilja. Već tada se počinje razvijati svijest o pozitivnoj korelaciji između postizanja cilja i aktivnog

djelovanja da se ostvari. Navršavanjem prve godine života, dijete razvija nove obrasce aktivnog istraživanja, eksperimentira ponekad iz čistog zadovoljstva. Tada je posebno izražen proces spoznavanja putem pokušaja i pogrešaka. Do kraja druge godine dijete postepeno taj proces zamjenjuje unutarnjim rješavanjem problema prilikom kojeg stvara mentalnu sliku o mogućim postupcima koji bi utjecali na postavljenu problematiku. Od druge do treće godine života, dijete je sposobno rješavati svakodnevne, male, praktične probleme aktivnim isprobavanjem i korištenjem poznatoga na novi način. Do četvrte godine života dijete će objašnjavati pojave oko sebe uzimajući u obzir njihove uzroke i rješenja uz predoperacionalna misaona ograničenja karakteristična za dijete te dobi. U razdoblju od četvrte do pete godine života jača potreba za samostalnošću i neovisnošću što ima direktan utjecaj na vještine rješavanja problema. Jača unutarnja motivacija i želja za realnošću što pokreće dublje misaone procese prilikom analiziranja problema. Do šeste godine dijete će uzimati u obzir različita iskustva što će dovesti do pronalaženja više rješenja za jedan problem. Do polaska u školu, većina djece prelazi u fazu konkretnih operacija koja zahtjeva finu diskriminaciju onoga što čuje, vidi i radi zbog čega je sposobno preciznije odrediti problem, pa tako i njegovo rješenje (Starc i sur., 2004).

Drugim riječima, sposobnost rješavanja problema razvija se svladavanjem izazova prilagođenih dobi i trenutnom razvojnom stupnju djeteta. Izazovi s kojima se djeca suočavaju tijekom djetinjstva mogu biti unutarnje i vanjske prirode (deCroes, 2016). Prilikom pričanja priča, prvi uvjet koji pripovjedač mora ispuniti je adekvatan odabir priče u odnosu na uzrast publike. Temeljno uzima u obzir pretpostavljene kognitivne, socijalne, motoričke i emocionalne vještine te u skladu s njima odabire priču koja gotovo uvijek u svojoj strukturi sadrži određeni problem. Upravo postavljanjem problema unutar priče, pripovjedač ima mogućnost komuniciranja i povezivanja s publikom. Uvodno ih emocionalno veže za priču kako bi kasnije u njima izazvao potrebu za analizom situacije i verbalizacijom osobne projekcije rješenja. Jedna od najvažnijih funkcija pripovijedanja je pomaganje pojedincima u rješavanju problema koji mogu biti od značaja u njihovom svakodnevnom životu (Mohamed, Maker, 2011). Dobar pripovjedač intervencije publike uzima u obzir i ugrađuje ih u priču što ne znači da priču mora potpuno izmijeniti, nego ju vješto dijelom modificira kako bi i dalje

mogla imati predviđeni tijek. Neki od pripovjedača imaju takav repertoar, prstenasto građen, koji dozvoljava direktan utjecaj na konstruiranje daljnjeg tijeka priče. Takav pristup poziva publiku na sudjelovanje, potiče procese analize, planiranja i primjene rješenja na temelju osobnih vrijednosti i iskustava. Važno je slušateljima dati do znanja da je pripovjedač voljan raditi s njima kako bi pomogli riješiti problem. Time problem i aktivacija slušatelja dobiva na važnosti i biva vrednovana (FAST, 2010).

4.3.Prihvaćanje emocije i samopouzdanje

Samopouzdanje je bitan dio svih aspekata zdravog razvoja vašeg djeteta i ključni sastojak za njegov višedimenzionalni uspjeh. Djeca koja su samouvjerena željna su učenja novih vještina i suočavanja s novim izazovima. Od odraslih očekuju da pružaju toplu okolinu i podržavaju njihove napore. Samopouzdanje je također ključno za uspostavljanje odnosa s drugima i razvoj mnogih društvenih izazova - poput dijeljenja, natjecanja i sklapanja prijateljstava.(SSCHL, 2013).

Prihvaćanje djetetovih emocija nije nešto što većini dolazi prirodno. Kao ljudi uvjetovani smo da se ugodno osjećamo u manifestacijama radosti, uzbuđenja i mira. Teže se nosimo s osjećajima poput ljutnje, frustracije, tuge zbog čega težimo usmjeravanju tih emocija prema pozitivnom ostvarenju emocionalnog spektra. Prihvaćanje, vrednovanje, dijeljenje i ovladavanje emocijama nije uvijek lako, ali je vrijedno truda. Osjećaj zadovoljstva koji proizlazi iz vjerovanja ili prosuđivanja da je nešto dobro učinjeno, preduvjet je za razvoj samopouzdanja i stvaranja pozitivne slike o sebi kao aktivnog društvenog sudionika. Kod djece osjećaj ponosa, zadovoljstva i samopouzdanosti započinje sredinom treće godine. Djeca tada postaju svjesnija vlastitih ciljeva i očekivanja kao i očekivanja drugih te mogu prosuđivati svoje postupke na temelju spomenutih očekivanja (Gottman, 2004). Prihvaćanje emocije ne znači nužno i njeno odobravanje već izgradnju odnosa i ublažavanje negativnih osjećanja. Spoznaja da drugi razumiju i da prihvaćaju djetetove emocije i misli ima snažan utjecaj na razvoj djetetova samopouzdanja (Hall, 2014).

Pozitivan kraj, dobro koje pobjeđuje zlo, fenomeni su koji pomažu djeci u izgradnji ne samo vlastitog samopouzdanja nego i svojevrsnog povjerenja u ispravan ishod životnih okolnosti (deCroes, 2016). Jedan od glavnih razloga upotrebe pripovijedanja u radu s djecom i mladima, upravo je mogućnost jačanja samopouzdanja i samopoštovanja. Osim toga, otvara mogućnost iznošenja vlastite priče, interpretacije emocija i iskustva u sigurnom okruženju. Međutim, da bi stekao povjerenje grupe, pripovjedač ne smije prosuđivati niti tumačiti priču ili pripovjedače. Svrha je smanjiti anksioznost, a povećati samopouzdanje i stvoriti razinu povjerenja na kojoj priča može napredovati. Usmjerenje je dakle na emociji i osobnom razvoju, a ne na tehničkim i govorničkim vještinama ili moralnom prosuđivanju. Interakcija elemenata priče može oplemeniti slušatelja hrabrošću i samopouzdanjem da transformira i pronade smisao u vlastitim iskustvima. Snažan je alat u pomaganju djeci i mladima da shvate i izraze sebe te da se literarno i emocionalno opismene. Pričanje priča treba biti zabavno, informativno, poučno i nadahnjujuće. Može pomoći djeci i mladima da istraže raspon ljudskih emocija i bihevioralnih reakcija, istovremeno pružajući objektivno stajalište iz kojeg mogu promatrati, analizirati i procjenjivati (Williams, 2009). „Priče su i ogledalo i prozor u ono što znači biti čovjek.“ (Williams, 2009, str. 8)

4.4. Tišina i procesuiranje emocije

Istraživanja iz područja neuroznanosti pokazala su niz važnih međuodnosa između aktivnosti mozga i emocionalnog razvoja djece (Bell, Greene, Wolfe, 2010 prema Davidson, Vanegas, Hilvert, 2014). Pozitivne korelacije između radne memorije i procesuiranja emocija podržavaju postupci koji su uključeni u razumijevanje emocija. Dijete mora kodirati i neprekidno ažurirati relevantne informacije u vezi sa trenutnim emocionalnim stanjem kako bi prosudio o prikladnoj afektivnoj reakciji. Ovo je posebno važno za složenije situacije u kojima se pojavljuju višestruke emocije, različiti situacijski znakovi i konkurentne kontekstualne informacije. Takve okolnosti postavljaju veći kognitivni zahtjev na dječju radnu memoriju, pa djeca koja imaju učinkovitiju radnu memoriju neće moći samo točno procijeniti emocionalnu

komponentu u određenoj situaciji, nego će također učinkovito upravljati sukobljene informacije u korist relevantnijih znakova. Kapacitet za regulaciju unutarnjeg procesuiranja i vanjske manifestacije emocionalnih stanja od velike je važnosti za djecu jer omogućava društvenu interakciju s vršnjacima i može postaviti temelje za adaptivno ponašanje u kasnijem razvoju (Cole, Michel, Teti, 1994 prema Davidson i sur. 2014).

Procesuiranje emocija složen je kognitivni i emocionalni proces koji zahtjeva koncentraciju, zadržavanje fokusa i sigurno okruženje. Stvaranjem tišine, pripovjedač omogućava djetetu da se opusti i usredotoči na intrinzične procese koji se u njemu zbivaju. Iako djeca često vole napraviti veliku buku, čeznu i za tišinom. Stvaranje tišine omogućava jačanje djetetovog strpljenja, aktiviranje pažnja, što je temelj za svako učenje. Podrazumijeva mišljenje, osjećanje i volju; omogućuje da se očekivanja ostvare, umovi otvore, tijela opuste. Tišina je najugodnija i najsnažnija polazna točka za pričanje priče. Kreiranje tišine razlikuje se od suhoparnog čekanja da se djeca stišaju. to je aktivna, zračna snaga. Djeca trebaju tihu, kreativnu toplinu i bliskost odraslih. Pripovjedači ponekad preplavljeni različitim dobima i raspoloženjima djece, zaborave omogućiti doživljaj tišine, što je još jedna od komponenata koja dijeli dobrog od izvrsnog pripovjedača (Mellon, 2000).

5. OSOBNE PRIČE

Naše priče žive, razvijaju se i mijenjaju kako vrijeme prolazi. Činjenica da neće zauvijek ostati iste omogućava nam da iskustveno povezujemo osobnu priču s trenutnom stvarnošću i emocijama. Prihvatanje osobne priče i njeno proživljavanje, izvrstan je alat i za razvoj samorefleksije, što nije uvijek lako. Dijeljenje osobnih priča prvenstveno je korisno za pripovjedača. Osnažuje ga, potiče na osobni rast i izgradnju otpornosti. S druge strane, slušanjem osobnih priča, publika je potaknuta na razumijevanje, empatiju i samorefleksiju u skladu s vlastitom iskustvenom i emocionalnom pozadinom. Osobne priče prema nekim autorima mogu se definirati kao priče koje su jedinstvene za svakog pojedinca, podrazumijevaju priče o njegovom životu, priče koje dolaze iz obitelji ili zajednice, odnosno priče u kojima je osoba direktno sudjelovala. One mogu biti u potpunosti anegdotski ili autobiografski oblikovane poput tradicionalne priče, a mogu biti izmišljene (Tilkin i sur., 2011). Međutim, fiktivne osobne priče odnose se na unutarnje želje, težnje i sumnje koje autor (pripovjedač) iznosi pred publiku. Denning (2000, prema Drumm 2013) tvrdi da sposobnost priče da unese bilo kakve promjene u iskustvu, stavu, mišljenju i emociji, ne dolazi samo iz nje same, nego također iz reakcija koje potakne u umovima primatelja poruke. Uzimajući u obzir činjenicu da je netko tu priču istinski proživio i da je zbog snažnih emocija ona vrijedna pričanja, izaziva empatiju kod slušatelja i stvara preduvjet za proživljavanje dubljih emocija.

Pričanje priča iz vlastitog iskustva, iznimno je korisno za odražavanje vlastitog moralnog kompasa te osobnih vrijednosti i prakse u odnosu na okolinu (Hardy, 2008; Haines i Livesley, 2008, 2010; Haigh i Hardy, 2011 prema Drumm, 2013). Osim toga, priča ima mogućnost stvaranja i komunikacije širokog spektra osobnih istina, a ne samo objektivne istine (Reissman, 2000; Bailey i Tilley, 2002, prema Drumm, 2013).

5.1.Svrha pričanja osobnih priča

Istraživanje provedeno na Sveučilištu Robert Gordon u Škotskoj (Altenberger i Mackay, 2008, prema Drumm, 2013), otkriva upotrebu osobnih priča kao alata u procesima oporavka i socijalne uključenosti s korisnicima mentalne pomoći. Podrazumijeva pojedince koji su prošli kroz proces oporavka i one koji su trenutno u tom procesu. Utvrđeni su preliminarni dokazi koji ukazuju na korisnost intervencija pripovijedanja u smanjenju simptoma i povećanju svakodnevnog funkcioniranja (Gunnarsson i Eklund, 2009; Roe i sur., 2014; Russinova i sur., 2014 prema Nurser i sur. 2018). Zbog dokazane pozitivne korelacije između dijeljenja osobnih priča te emocionalne i mentalne stabilnosti, mnogi centri za pružanje emocionalne pomoći koriste upravo priču kao jedan od glavnih alata na putu prema oporavku (Nurser i sur., 2018).

U nastavku su navedene glavne odrednice važnosti dijeljenja osobnih priča (Drumm, 2013).

Proces oporavka – osobne priče bude nadu i potiču ljude na preuzimanje kontrole nad vlastitim oporavkom.

Promicanje svijesti o mentalnom zdravlju - pripovijedanje ističe socijalna pitanja vezana uz važnost mentalnog zdravlja.

Suprotstavljanje stigmi - pripovijedanje predstavlja izazov za pretpostavke i uvjerenja ukorijenjena u stereotipima.

Stručnjaci na području živog iskustva - ljudi koji dijele svoje osobne priče, jedini su stručnjaci tog proživljenog kognitivnog, emocionalnog i afektivnog iskustva.

Osobno učenje i razvoj - pričanje i dijeljenje osobnih priča razvija vještine i alate odgovorne za osobni rast.

The Sheherazade Project inicijativa je čiji je idejni autor Guy Tilkin, suosnivač raznih projekata u kontekstu pripovijedanja te njegove implementacije i trenutni predsjednik Federacije za europsko pripovijedanje (Federation for European Storytelling – FEST). Cilj projekta je priče i pripovijedanje implementirati kao sredstvo za poboljšanje kreativnosti, jezičnih, socijalnih, emocionalnih i umjetničkih vještina (Tilkin, Paulus, 2011). S tim u skladu, pripovijedanje je uključeno u druge suradničke projekte i manifestacije širom Europe, pri čemu je jedan od glavnih elemenata upravo osobna priča. Tako su primjerice u Bugarskoj u sklopu projekta „*Present yourself as an Expert through the Story*“ osobne priče koristili u komunikaciji s pojedincima koji su u potrazi za poslom, kako bi izgradili samopouzdanje i samopoštovanje. S istim ciljem su osobne priče koristili i u Norveškoj tijekom projekta „*Mother Tongue Day in Stovner Bydel*“. Tijekom projekta u Austriji, osobne priče koristili su za prilikom razvijanja psihološke snage. „*Art Integrate*“ proveden u Finskoj okupio je umjetnike različitih kultura koji su na koncu kreirali predstavu na temelju osobnih priča i time poboljšati njihove jezične vještine (Tilkin, Paulus, 2011).

Dijeljenje iskustava, uvelike pomaže promatranju iz tuđe perspektive. Proživljena priča čini doživljaj "stvarnim" na način na koji niti jedan podatak ili izvještaj ne može (NHCHC, 2017). Osim toga, edukacija na rehabilitacijskim fakultetima utemeljena je na razmjeni iskustva i normalizaciji mentalnih poteškoća, a pripovijedanje osobnih priča u srži je takve etike (Nurser i sur., 2018). Spoznaje na kojima se temelji svijest o važnosti priče, zasnovane su na Brunerovoj (1987 prema Nurser i sur., 2018) tvrdnji o povezanosti pripovijedanja s osobnim i socijalnim identitetom kao neraskidivim komponentama. Na individualnoj razini, pripovijedanje priča može imati veliki utjecaj u doživljavanju emocionalne katarze i reformacije identiteta, a sama priča je pritom oblik samoizražavanja (Nurser i sur., 2018).

5.2. Tko sve može ispričati osobnu priču?

Pričanje osobnih priča prepoznato je kao jedno od temeljnih aspekata ljudskog iskustva (Plummer, 1995 prema Nurser i sur., 2018). Ljudi svakodnevno dijele vlastite priče,

pjevaju pjesme, tuguju zbog gubitka, veličaju uspjehe i suočavaju se sa svojim nedostacima. Svaka navedena emocija usko je vezana uz neki događaj koji tvori priču. Prilikom dijeljenja priče, čovjek se oslanja na slušatelja (publiku) kako bi primio povratne informacije. Pritom nema dubinskog analiziranja, opterećivanja strukturom, već se sve svodi na osjećaj i intuiciju. Postavlja si pitanja: „Ima li priča smisla? Trebam li koristiti više humora? Više detalja? Nedostaje li mojoj priči neki element za cjelokupni doživljaj?“ Međutim, takve radnje se odvijaju automatizmom tijekom „čitanja“ slušateljeve facijalne ekspresije, pogleda i govora tijela. Dakle, neformalno pripovijedanje načelno se odvija bez napora (deCroes, 2016). Upravo ta konstatacija dovodi do zaključka da je čovjek po svojoj prirodi pripovjedač, koji nesvjesno obuhvaća misaone, emocionalne, socijalne i bihevioralne predispozicije.

Pripovjedač može zaštititi svoje osjećaje i od njih se donekle distancirati tako što će svoja sjećanja izreći kroz metafore ili kroz perspektivu dijelom udaljenu od subjektivnog doživljaja. Primjerice, djeca se prilikom slušanja priče najviše oslanjaju na osjetila što potpomaže bujanju njihove mašte. Ta činjenica omogućava pripovjedaču da osobnu priču iznese kroz objekt ili pojavu. Djeca će pritom shvatiti poruku, osjetit će pripovjedačevu ranjivost, a priča im neće ostati apstraktna. Korištenjem metafora, pripovjedač će prenijeti svoje svjesno i nesvjesno znanje iz jedne dimenzije u drugu i omogućiti slušatelju da sagleda situaciju iz druge perspektive (Galoić, 2013). Perspektiva vanjskog promatrača vrlo je važna u procesu oslobođenja emocija i tijekom pripovjedačevih sjećanja (Mellon, 2000).

6. TERAPEUTSKE PRIČE

„Djeci je najpotrebnije da sjednu svom roditelju u krilo ili na pod pored njihovih nogu i slušaju ga kako priča priče.“ (Perrow, 2013, str. 19)

Svaka priča, s obzirom da izaziva emociju, potencijalno je iscjeljujuća, međutim priče koje izravno djeluju na promjenu slušateljeva ponašanja u određenim situacijama, kategoriziraju se kao terapijske (Perrow, 2013). Terapijska vrijednost pričanja priče često je naglašavana stručnoj literaturi (Hardy, 2007 prema Drumm, 2013). Postoji razina zabrinutosti za emocionalno i mentalno stanje pojedinca prilikom repetitivnog prisjećanja i proživljavanja određene osobne priče. Međutim, pripovjedači i stručnjaci prepoznali su da pozitivne manifestacije i rezultati uglavnom konačno nadilaze emocionalni i mentalni disbalans (Drumm, 2013). Terapijska priča omogućuje ponovno harmoniziranje i situacije ili ponašanja koje je bilo destruktivno ili izvan ravnoteže (Perrow, 2013). Najvažnija stavka prilikom korištenja priče u terapijskom kontekstu je izostavljanje moraliziranja. Perrow (2013) ističe kako su terapijske priče u obrnuto proporcionalnom odnosu s nametanjem normi. Priča nije tu da moralizira, nego da pruži pacijentu priliku da modificira unutarnji stav i vlastito ponašanje (Galoić, 2013). Pardeck (1990 prema Carlson, Arthur, 1999) ističe da terapijska upotreba priče omogućuje djeci čitanje ili slušanje iskustava drugih koji su prevladali probleme slične njihovima, dajući im priliku da ono što su naučili iz priče primijene u svojim stvarnim situacijama. S obzirom da djeca modernog doba sve više vremena provode pasivno, uglavnom u jednostranoj komunikaciji s medijima, samo iskustvo slušanja priče može bit iscjeljujuće, bez obzira na njen sadržaj. Svako dijete razvija se i afirmira u interakciji s vlastitim emocijama i okolinom, stoga ne postoji jedinstven popis priča za svaku problemsku situaciju (Perrow, 2013). Prava priča u pravo vrijeme može olakšati psihološko, pa čak i fizičko izlječenje. Moguće je da su drevne tradicije pripovijedanja, toliko bogate u svim kulturama, jedan najranijih oblika psihoterapije kao i sredstva za prenošenje uzorka mudrosti (Parkinson, 2009 prema Tyrrell 2013). Korištenje priče kao terapije nije novost, one zaobilaze pretjerane analize i svjesno rasuđivanje. Priče su same po sebi hipnotičke po tome što usredotočuju pažnju i privlače maštu. To terapiju

pričom čini savršenom za isporuku obrazaca nade kao i specifičnijih prijedloga za promjene ponašanja (Tyrrell, 2013).

Ken Land, autor koncepta *Storytelling Therapy* definira ga kao medij je komunikacije između terapeuta i klijenta. Komunikacija se koristi kao psihoterapija kojom se utječe na klijenta i njegov razvoj u smjeru dogovorenom s terapeutom. Terapeut uključuje verbalne i neverbalne podatke koje klijent pruža prilikom formulacije i pričanja priče koja utječe na terapijski ishod. Vješto izbrušenu *Storytelling Therapy* teško je razlikovati od uobičajenog razgovora. Više od običnog čavrljanja, *Storytelling Therapy* temelji se na filozofiji različitih kultura i modela psihoterapije. Ova metoda sintetiziran je u elegantan psihoterapijski postupak interakcije klijenta i terapeuta. Ta interakcija pobuđuje osobnu i psihološku interpersonalnu evoluciju. Pomno razrađena priča aktivira nesvjesne dimenzije u psihološkoj konstrukciji klijenta. Terapija se može okarakterizirati uspješnom kada je klijent sposoban poistovjetiti se s elementima u priči, a zatim prihvatiti željene ishode. Zahvaljujući toj identifikaciji i stvaranju unutarnjih vizualnih i mentalnih slika, klijent razumije da određene situacije mogu djelovati na njega ili nju. Terapeuti se suočavaju sa sve većim zahtjevima za brzim rezultatima s ograničenjima upravljane njege i prosječnim trajanjem liječenja od 6-8 sesija. Autori *Storytelling Therapy* tvrde da takav koncept može pružiti brze rezultate. Primjerice, ispričavši priču pacijentu oboljelom od raka, autor mu je uspio pomoći da prihvati postupno liječenje i oporavak u samo jednoj sesiji (Storytelling therapy, 2011).

Pričanje priča u dječjoj se psihologiji koristi kao terapeutska metoda iscjeljivanja i učenja s ciljem pomaganja djeci s emocionalnim problemima koji zatim manifestiraju probleme u ponašanju. Osim toga, priče im omogućuju da sami sebi, a na koncu i drugima, objasne što osjećaju, da razvijaju maštu, identifikaciju i empatiju. Slušanjem priča, djetetova spoznaja da se i drugi nose s istim ili sličnim problemima, postaje stvarna. Dijete tada dobiva mogućnost da ono što je sam naučio i osvijestio, primijeni u stvarnim životnim situacijama (Evenio, 2017).

7. INTERVJU S PRIPOVJEDAČIMA

Provedenim intervjuom s pripovjedačima, dobiven je uvid u njihov osobni doživljaj o utjecaju pripovijedanja na emocionalni razvoj djece. Treba napomenuti da intervjuirani pripovjedači nisu nužno stručnjaci i teoretičari, stoga svoje odgovore iznose na temelju osobnog stava, perspektive i iskustva temeljenih na educiranju u području pripovijedanja.

1. Mislite li da pripovijedanje na bilo koji način utječe na emocionalni razvoj djece i ako da, na koji način?

Na navedeno pitanje Pripovjedač 1 odgovara:

„Smatram da sigurno ima. Pričanje priča može ugraditi osjećaj empatije prema drugima, a također dati i širi pogled na svijet, istovremeno ga povezujući sa slušateljevim identitetom i iskustvima. Također, mislim da mi kao odrasli zaista podcjenjujemo važnost metafore u priči. Djeca uglavnom bolje razumiju metaforu, a što više mogu čuti dobre priče uživo, njihov će se emocionalni razvoj više proširiti. Dio posla pripovjedača je uspostaviti takvu vrstu veze s djecom; tamna šuma u priči nije previše različita od prvog dana u novoj školi, na primjer. A priče, u velikoj mjeri, poručuju da, koliko god neki događaji i pojave izgledali mračni, nada i pravda su neminovni.“

Pripovjedač 2:

„Pripovijedanje potiče njihovu maštu. Zamolite ih da ilustriraju lik o kojem im je upravo ispričano i imat ćete onoliko različitih crtanih prikaza koliko je i djece.“

Pripovjedač 3:

„Mislim da utječe i to na više načina.“

Prvo su tu sudjelovanje, igra, recipročna pažnja koju su pripovjedač i dijete izgradili tijekom pripovijedanja. Oni se povezuju kroz priču prihvaćajući vjerovanje u neki drugi svijet - svijet priče i zajedno ga oblikuju. Pripovjedač je, u ovom slučaju, odrasla osoba koja traži sudjelovanje djece, pomoć, čak i mišljenja. Za njega su djeca važna - nema pripovijedanja bez publike - a i sam odnos ima pozitivan emocionalni utjecaj. "Važni ste i zato vam želim ispričati priču", "Vi ste vješti, zato mi treba vaša pomoć da stvorim svijet priče" ili "Da, želim znati vaše mišljenje u svakom slučaju, možda imate dobre ideje, što bi princ trebao učiniti?" "su poruke koje se nalaze ispod čina pripovijedanja priče i pomažu u razvijanju samopouzdanja, odgovornosti prema nečemu zajedničkom, slobodi izražavanja i još mnogo toga.

Ako je djece u publici više nego jedno, osjećaj zajedništva može rasti: oni istodobno žive istu avanturu.

Što se tiče priče, dijete može pristupiti i upoznati se s jakim emocijama (ljubav, smrt, strah, gubitak, bijes ...) na neizravan i siguran način, kroz lik priče i u izmišljenom svijetu, gdje, ako osjećaji postanu preplavljujući, uvijek možete iskoračiti i vratiti se stvarnosti. Često priča predstavlja čitav luk razvoja za neku emociju: bijes počinje, raste, doseže svoje vrhunce i onda blijedi u nešto drugo. Doživljavanje cijelog luka u svakodnevnom životu ne događa se uvijek (npr. roditelj će možda pokušati sakriti da se počinju osjećati tužno / bijesno i da emocija iznenada eksplodira), a ako se dogodi, to je teže pročitati u usporedbi s prikazivanje emocija pripovjedača (mi pripovjedači možemo poboljšati izraz lica, glas, geste, prikazujući emocije na vrlo jasan i prepoznatljiv način).“

Pripovjedač 4:

„Mislim da je pripovijedanje temeljno u dječjem emocionalnom razvoju jer ih vodi kroz strah u sigurnom okruženju znajući da će kraj biti sretan. Stoga je to svojevrsna "priprema" za život.“

Priče pružaju mogućnost stvaranja slika na osnovu aktivne upotrebe emocionalne inteligencije. Ispunjene su izazovnim situacijama koje od protagonista zahtijevaju da se promijeni, da se uhvati u koštac s preprekom i koristi svoje vještine za komuniciranje pomoću emocionalne inteligencije prilikom rješavanja problema. Osim toga, priče potiču razvoj empatije prema drugima. Sposobnost kontradikcijskog življenja utkana je u djelovanje glavnih junaka priče. Na tom putovanju, prilikom kojeg će djeca moći uvidjeti interakciju kvaliteta u zamišljenom i sigurnom okruženju, pripovijedanje će njegovati i razvijati emocionalnu inteligenciju (deCroes, 2016).

2. Kakav bi dugoročni utjecaj priče mogle imati na emocionalno sazrijevanje djece?

Pripovjedač 1:

„Mislim da ovdje postoji prostor da mladi slušatelj postane i mladi pripovjedač. Ako ste u stanju ispričati priču s nekom sigurnošću, potencijalno ste bolje osposobljeni za artikuliranje svojih emocija i nedoumica. To povjerenje u „naraciju priče“ može imati dugotrajan pozitivan učinak kako dijete sazrijeva, jer je potencijalno manje sklono frustraciji što ne može artikulirati kako se osjeća.“

Pripovjedač 2:

„Dulje kontinuirano izlaganje pripovijedanju poboljšava njihovu pismenost, računanje i igru. Tijekom određenog razdoblja, Nacionalno kazalište nudilo je implementaciju pripovijedanja u kurikulum osnovne škole, ali bilo je dovoljno financija samo za osiguravanje pola razreda. Kad je riječ o ocjenjivanju ispita, djeca koja su bila na sesijama pričanja priče, imala su mnogo bolje rezultate od ostalih.“

Pripovjedač 3:

„Vjerujem da bi najjači učinak mogla biti empatija prema drugima, razvijena stavljanjem sebe u cipele likova svaki put kad slušaju priču.

U širem smislu, slušanje priča iz drugih kultura i zemalja pomaže da im se približe, djeca prepoznaju zajedničke emocije i univerzalna pitanja prikazana u pričama i mogu biti otvorenija, znatiželjna i tolerantnija prema kulturološkim razlikama, ne bojeći ih se kao nečeg nepoznatog.“

Pripovjedač 4:

„Moje je iskustvo da djeca koja su slušala mnoge priče postanu otpornija kada odrastu. To daje sposobnost da se s većim povjerenjem prođe kroz poteškoće.“

Akcijsko istraživanje provedeno u dječjem vrtiću temeljenom na Montessori programu ispitalo je učinke pripovijedanja na emocionalni razvoj djece (Erickson, 2018). Uključivalo je 28 djece u dobi od tri do šest godina. Podaci su prikupljeni pomoću evidencijskog lista, bilješkama opservacije, rasprava u maloj grupi i promatranja. Pričanje priče kontinuirano se odvijalo svakog dana, a odabrane priče bile su usredotočene na emocije poput ljutnje, tuge i frustracije. Odrasla osoba bi prvo podijelila priču, a zatim poticala djecu da podijele svoje priče. Nakon toga uslijedila bi mala grupna rasprava o načinu na koji se određena emocija može osjećati ili izgledati. Rezultati su pokazali da je prepričavanje priča pomoglo njihovom emocionalnom razvoju dajući im vokabular koji im pomaže da izraze svoje emocije (Erickson, 2018). Nakon provedbe intervencije pripovijedanja, djeca su bila sposobnija izraziti svoje emocije i razumjeti tuđe osjećaje slušanjem priča o osjećajima i raspravljanju o njima. Djeca su provodila više vremena izražavajući svoje emocije kroz pripovijedanje i u

trenucima sukoba. Pričanje priča omogućilo im je jasnije prepoznavanje vlastitih osjećaja i osjećaja drugih što je dovelo do plodonosnije komunikacije (Erickson, 2018).

3. Koji oblik komunikacije u kontekstu priča po Vašem mišljenju ima veći utjecaj na dječji emocionalni razvoj - čitanje priča ili pripovijedanja, i zašto?

Pripovjedač 1:

„Nisam siguran što ima veći utjecaj - sve ovisi o pripovjedaču ili čitatelju. Ako naglašavate kontekst ili objašnjavate motive dok čitate ili pričate priču, utjecaj na emocionalni razvoj trebao bi rasti. Perspektiva i kontekst uvijek će poboljšati bilo koje iskustvo djeteta, pružajući im općenito širi emocionalni pogled.“

Pripovjedač 2:

„Pričanje priče nije svaki put isto i nema ispisane stranice ili ilustracije koju biste mogli pogledati. Tako se otvara i potiče sva mašta što povećava blagotvorni učinak.“

Pripovjedač 3:

„Mislim da tijekom performansa profesionalaca veza čovjeka s čovjekom može imati veći utjecaj na djetetov emocionalni razvoj, nego trokut čovjek - knjiga - čovjek.“

Kada govorimo o obiteljskom okruženju, pričati priču bez knjige zahtijeva od odraslih veći napor, ali to je nagrađeno dubokim emocionalnim kontaktom. Dijete vidi da između pripovjedača i njega / nje nema filtra.

To, međutim, ne znači da bismo uvijek trebali više voljeti pripovijedanje, nego čitanje. Mislim da bismo trebali na javnom nastupu, ali u privatnom okruženju idealna situacija bila bi obavljanje obje aktivnosti - pripovijedanja i čitanja - jer su knjige drugačiji, čarobni svijet, koji nitko ne bi smio propustiti, jer upoznavanje s njima u najranijoj dobi, kasnije tinejdžerima i odraslima pomaže vještinu čitanja. Veza čitatelj-knjiga također pomaže emocionalnom i kulturnom razvoju.“

Pripovjedač 4:

„Definitivno vjerujem da je pričanje bolje jer pripovjedač može odabrati koliko daleko treba gurati i gdje stati. Ako dijete uživa u zastrašujućim komadima priče, odrasla osoba može inzistirati na tim dijelovima, ali ako se dijete previše boji, može se odmah zaustaviti. Pričanje stvara protok između slušatelja i kazivača.“

Navedeno pitanje otvara mnoge diskusije teoretičara pripovijedanja, lingvista i psihologa. Neki autori tvrde da sloboda interakcije koju pripovjedač ima u trenutku u kojem prestaje biti vezan za fizičko literarno djelo, razvija novu i svježiju povezanost sa slušateljima, omogućava pravovremenu reakciju na emocije, modifikaciju performansa ukoliko je potrebno, stavljanje naglaska na momente koji pobuđuju djetetovo uzbuđenje. Takve impresije pripovjedač može uočiti jedino ako održava konstantan očni i emocionalni kontakt sa svojom publikom. (deCroes, 2016). Međutim, istraživanja pokazuju gotovo jednaku vredotu utjecaja čitanog i pripovijedanog u dimenzijama emocionalnog, lingvističkog i komunikacijskog razvoja djece.

Istraživačka pitanja u studiji koju su proveli Hemmati, Gholamrezapour i Hessamy (2015) bavila su se utjecajem čitanja priče na glas i pripovijedanja na sposobnost slušanja učenika kao i razlike u vještini razumijevanja slušanja. Analize su pokazale da su i pripovijedanje i čitanje priče na glas imali pozitivne učinke na razumijevanje slušatelja. Međutim, nakon naknadne detaljne usporedbe između ove dvije skupine, bilo je jasno da je grupa s iskustvom pripovijedanja nadmašila grupu koja je iskusila čitanje priče na glas (Hemmati i sur., 2015). Istraživanje provedeno 2004. godine (Isbell i sur., 2004) ukazuje na jednako pozitivne učinke pripovijedanja i čitanja priče na jezični razvoj djeteta. Postoje male razlike u poticanju određenog konteksta lingvističkog razvoja, pri čemu pripovijedanje ima bolji utjecaj na razvoj razumijevanja priče što olakšava njeno kasnije prepričavanje, dok čitane priče imaju veći utjecaj na razvoj složenosti djetetova vokabulara (Isbell i sur., 2004). Uzmemo li u obzir prethodno navedenu tvrdnju o uskoj povezanosti sposobnosti verbalizacije i emocionalnog razvoja, takve rezultate možemo lako implementirati i na osjećajnu dimenziju djetetova rasta. S druge strane, u istom tom istraživanju, Isbell pronalazi dokaze o većoj učinkovitosti pripovijedanja od čitanja priče (Isbell i sur., 2004 prema Hemmati i sur., 2015). Gallets (2005) kao predmet svog istraživanja navodi utjecaj pripovijedanja i čitane priče na djetetovu sposobnost učenja. Podaci su bili prikupljeni s obzirom na sposobnost učenika da se prisjete činjenica koje su čuli, kao i njihove vještine korištenja formalnih elemenata priče. Ispitivana je i sposobnost prepoznavanja značenja priče. Sudionici istraživanja pokazale su napredak u gotovo svim ispitivanim komponentama. Međutim, u nekima od njih, posebno onima koje su usko vezane uz sposobnosti prisjećanja, grupa

ispitanika koja je imala iskustvo pripovijedanja pokazala je bolje rezultate od grupe koja je slušala čitanu priču (Gallets, 2005).

4. Postoje li razlike u emocionalnom razumijevanju priča različitih kultura?

Pripovjedač 1:

„...Ako me pitate postoje li različite emocionalne spoznaje u različitim kulturama u pogledu priča iz vlastite kulture - rekao bih definitivno da. To je točka koju sam ranije pokrenuo u pogledu konteksta i perspektive. Kad u Indiji pričam priče na svom prvom jeziku, Punjabi - nikad na kraju ne zahtijeva svojevrsnu odjavu, poput "i živjeli su dugo i dobro" itd. Sama priča je dovoljna. Proces dijeljenja mudrosti u sebi je obiman, a budući da postoji zajedničko kulturno razumijevanje između pripovjedača i slušatelja - svako emocionalno razumijevanje je manje-više zajamčeno, kroz zajedničku povijest, vjeru i jezik itd.“

Pripovjedač 2:

„Usmene su priče dar iz srca pripovjedača koje slušatelj prima u svoje vlastito. Ako je priča ispričana s ljubavlju, bez obzira na kulturu, pripovijest je jasna i djeca razumiju priču u njenom kontekstu (tj. bez ikakvih prosudbenih komentara). Emocionalno razumijevanje ne smije biti ugroženo ako je priča iz druge kulture.“

Pripovjedač 3:

„Ne mislim tako. Vjerujem da se emocije prikazane u tradicionalnim pričama mogu prepoznati i osjetiti bez obzira na to iz koje je priča kulture i kulture iz koje dolaze publika. Prije nego što smo Nijemci ili Indijanci, ljudi smo. Ipak vjerujem u to da ponekad društvene norme i pravila „što je ispravno“ ili „kako se ponašati“ mogu ometati proces priznavanja, prepoznavanja i prikazivanja osjećaja koji se osjećaju slušanjem priče, posebno u kulturama gdje emocionalna strana ljudi ne pripada javnoj sferi. Valjda se u ovom slučaju događa emocionalno razumijevanje, ali nije upućeno ili prikazano.“

Pripovjedač 4:

„Ne vjerujem u to. Radila sam u različitim kulturama i nisam uočila značajne razlike. Čini se da nedavne neuroznanstvene studije dokazuju da su priče iste u cijelom svijetu, jer svi sanjaju na isti način, bez obzira odakle dolaze. Sviđa mi se ova ideja!“

Emocije su kulturni fenomeni koji u interakciji s drugima učimo kategorizirati i doživljavati na određene načine. Ljudi u različitim kulturama stječu različite emocije. Primjerice, ljudi u mnogim zapadnjačkim zemljama mogu sram smatrati lošom emocijom, dok se u drugim kulturama smatra dobrom emocijom, u istoj kategoriji sa skromnošću, što pokazuje kvalitetu pristojnosti (Pogosyan, 2018). Emocija se razvija u različitim kontekstima i ima različite posljedice na odnose i ponašanje. Stoga ne možemo utvrditi kronološku pojavnost emocije i utjecaja kulture, pa samim time niti uzročno-posljedičnu vezu između tih elemenata. Razvijanje emocija i utjecaj okoline, dvije su isprepletene, neraskidive i kulturološki specifične dimenzije (Pogosyan, 2018). Kultura može utjecati na to kako ljudi reagiraju na priču, ne samo na sadržaj i strukturu, već i na sam stil pripovijedanja (Mizrahi, 2019).

Studija koju su proveli Wang i Leishtman (2000) proučavala je socijalne, emocionalne i kognitivne karakteristike američkih i kineskih dječjih priča. U istraživanju je sudjelovalo pedeset šestogodišnjaka, od kojih dvadeset i četiri američkog državljanstva i dvadeset i šest kineskog. Svako je dijete pojedinačno ispitano dva puta s intervalom odgode od tjedan dana. Tijekom dva intervjua djeca su zamoljena da ispričaju jedanaest priča kroz slikovne i verbalne poticaje te da prepričaju sedam emotivnih sjećanja. Analiza sadržaja temeljila se na dječjim pričama i sjećanjima. U skladu s predviđanjima, nalazi su pokazali da je kinesko dijete, u odnosu na američko, pokazalo veću orijentaciju prema društvenom angažmanu, veću zabrinutost za moralnu ispravnost i autoritet, manje autonomnu orijentaciju, ali više emocionalnih ekspresija i situacijskih detalja u pričama i sjećanjima (Wang i Leichtman, 2000).

5. Mislite li da bi pripovijedanje moglo imati bilo kakvu negativnu posljedicu na dječji emocionalni razvoj? Ako želite, napišite primjer.

Pripovjedač 1:

„Može ako pripovjedač nema dovoljno iskustva ili ne može pročitati vidljive znakove nelagode u doživljaju svoje publike. Ovo je iskustvo od vitalnog značaja, pripovjedač treba iskazivati empatiju i poštovanje prema svojim mladim slušateljima. Repertoar koji je primjeren dobi također je vrlo važan – iskusan pripovjedač svoje slušatelje ne

opterećuje pričama daleko iznad njihove dobi i razumijevanja. Općenito, prednosti pripovijedanja s djecom su u pozitivnoj korelaciji s njihovim emocionalnim razvojem. Ukoliko se unutar procesa pripovijedanja pokrene nešto potencijalno negativno, pripovjedač mora imati alate, iskustvo, empatiju i zdrav razum da bi se nosio s tim. Primjerice, osobno kada koristim zagonetke s djecom, uvijek ih pohvaljujem za njihove odgovore, čak i ako su u krivu. Dijete tada uči da su njegovi odgovori vrednovani, čak i ako su „pogrešni“ u konvencionalnom smislu. Pa mogu odgovoriti „to nije bio odgovor koji sam tražio, ali zanimljiv je odgovor, zašto ste to pomislili?“ Tada bi mogao uslijediti kratak razgovor.

Jednom sam bio svjedokom nastupa iskusnog pripovjedača koji je grubo odgovarao "NE" na pogrešan odgovor svakog djeteta. Ovo nije učinilo ništa da podigne samopouzdanje i emocionalni razvoj djece i iskustvo je učinilo vrlo formalnim, dosadnim i konkurentnim. U okruženju pripovijedanja od velike je važnosti voditi računa da se svi odgovori slušatelja cijene. Čak i ako se samo radi o osmijehu na djetetovu verbalnu reakciju na sredini vaše priče. “

Pripovjedač 2:

„Pričanje priče mora ostati dar slušatelju bez ikakvih etiketa. Ukoliko slušatelj dobrovoljno pita "je li to dobra ili loša stvar", vjerojatno bih se vratio: "Što misliš? Jeste li vidjeli dobar ili loš ishod? Što mislite, što ste naučili iz ove priče?" Dakle, pripovjedač ne postaje učitelj ili propovjednik, već ostaje glasnik koji slušaocu donosi scenu iz života i omogućava mu da ga protumači.“

Pripovjedač 3:

„Mislim da loše pripovijedanje priče može definitivno negativno utjecati na dječji emocionalni razvoj. Netko tko nije dovoljno obučan, netko tko nije profesionalac ne bi se trebao nositi s odgovornostima da ispriča priču pred publikom. Pripovijedanje je moćan alat koji uključuje sjajnu vezu između pripovjedača, publike i priče, i upravo je to razlog zašto ga ne treba shvatiti olako.

Primjer (izmišljena dinamična pitanja kojima sam osobno svjedočila kao član publike).

Pripovjedač pita "Gdje je žena sakrila blago?"

Dijete odgovara, hrabro, maštovito i izlaže svoje mišljenje i ideje pred svima koji ga slušaju, želeći biti i od pomoći: "Sakrila ga je na krovu kuće!"

Pripovjedač: "Ne, nisi u pravu! Sakrila ga je ispod kuhinjskog poda, to je vrlo sigurno mjesto. " Svi lako mogu zamisliti, razočaranje, sramotu koju takav odgovor može izazvati kod djeteta. Nijedan pripovjedač ne bi smio postaviti pitanje samo u svrhu zabave i sramoćenja publike zbog pokušaja odgovora.

Ali ako pripovjedač odgovori: "Doista dobra ideja! Volio bih da si i ti u priči, pa bi mogao reći ženi. Ona nije imala tako dobre prijedloge, pa je blago sakrila ispod poda u kuhinji.

Bolje je, zar ne? Dijete zna da pomoću mašte i razmišljanja može dati valjane ideje i doprinose za pomoć. Njegov trud vrijedi biti saslušan i razmatran.

Ne vidim kako, naprotiv, sesija pripovijedanja pravilno izvedena može dovesti do negativnog utjecaja na dječji emocionalni razvoj. “

Pripovjedač 4:

„Mislim da se negativan utjecaj može dogoditi ako ne vjerujemo pričama. U nekim školama, na primjer, ne možete spomenuti vješticu ili špilju ili čudovište i sve je u pričama pozitivno. Mislim da je takav stav zbunjujući za djecu. “

Priče čine maštanja stvarnima, bez obzira na svijest o postojanju produkata fikcije. Dijelovi mozga koji stvaraju fizičke i psihološke reakcije emocija i iskustva, stimulirani su na isti način ako se to zapravo događa, ako je situacija stvarna. Lik postaje stvaran. Slušatelj se povezuje i identificira s njegovim problemima. Dakle, u slučaju učenja razumijevanja, priče su snažniji medij od čitanja suhoparnih informacija i analitičkih podataka. Publika uči iz priče i sposobna je prisjetiti se kako se osjećala prilikom doživljavanja jer je trenutak kreirao emociju, usko povezanu s pamćenjem. Ako ljudski um uistinu vjeruje da je nešto istina, on ima moć fizički stvoriti tu stvarnost (Taghavi, 2017). Priče su snažan alat koji ostavlja emocionalni trag na slušatelju, stoga prilikom njena iznošenja, treba biti vrlo pažljiv posebice s djecom čije su emocije znatno intenzivnije od emocija odraslih. Pritom je glavni faktor pripovjedač koji stvara atmosferu i sigurno okruženje. Priča načelno, ako pretpostavimo da je adekvatno izabrana u odnosu na dob publike, neće ostaviti negativan trag na slušatelja. Ključna je interpretacija i elementi koje pripovjedač gradi oko strukture priče – ton glasa, promjena boje glasa, geste, facijalne ekspresije, potencijalni rekviziti i interakcija s publikom. Među njima, ključan je posljednji koji uvjetuje stvaranje atmosfere povezanosti publike i pripovjedača. Ukoliko ne postoji ta spona, slušatelj neće doživjeti priču onako kako je možda pripovjedač htio, neće se osjećati sigurnim i potencijalno će reflektirati neželjene emocije što kod djece može stvoriti i traumu. Na koncu, ukoliko povezanosti nema, onda gotovo da se više niti ne radi o pripovijedanju nego o čitanju priče bez papira, jednostranoj komunikaciji, a samim time zadovoljstvu.

8. ZAKLJUČAK

Emocionalni razvoj djeteta i pripovijedanje u neraskidivoj su interakciji koja omogućava pojedincu funkcioniranje u društvu i sa samim sobom. Njegovanjem tradicije pripovijedanja u djetetovu životu, stvaraju se temelj za razvoj samopouzdanja, samopoštovanja, osjećaja da je sposobno riješiti problem, da je vrijedno i da je u redu proživljavati različite emocije. Dijeljenjem priče, pripovjedač dijeli vlastito iskustvo, vrijednosti, doživljaj i istinu, kvalitete koje će slušatelj implementirati u vlastitu percepciju, bez obzira izaziva li ona ugodna ili manje ugodna sjećanja. Kakvu god vrstu sjećanja slušatelj proživljavao, pripovjedač je dužan omogućiti mu da i negativnu emociju proživljava u ugodnom okruženju. Bitno je da ta interakcija bude iskrena, osobito na relaciji pripovjedač-publika. U protivnom, atmosfera je narušena, pripovijedanje postaje propagandni čin što će publika osjetiti i povući se iz interakcije, ili manifestirati negativnu reakciju. Međutim, treba razlikovati i fiktivne elemente od neistinitih. Fiktivni elementi u priči predstavljaju produkt pripovjedačeve mašte ili njegove želje i težnje, dok neistiniti elementi ostaju lišeni iskrenih emocija što izaziva neugodu. Ukoliko pripovjedač ne vjeruje u priču koju iznosi, zasigurno neće niti slušatelj. Time pripovjedač gubi kredibilitet, povjerenje publike i kontrolu nad situacijom, a publika ostaje bez emocionalnog doživljaja i jedinstvenog iskustva. Djeca su, prilikom slušanja priče, potpuno prepuštena pripovjedaču. Svoje osjećaje, unutarnja previranja, nesigurnosti i maštu u tim trenucima s punim povjerenjem „poklanjaju“ pripovjedaču, očekujući od njega odgovorno i empatično njegovanje spomenutog. Stoga neiskrenost, poluistine i iskrivljenost cilja pripovijedanja, mogu na dijete ostaviti dubok trag, traumu i prestanak uživanja u pričama generalno. Priče nisu tu da izazivaju nelagodu niti moraliziraju, nego da zabave, pronađu put do djetetova srca i na nesvjesnoj razini potpomažu emocionalni, socijalni, kognitivni i govorni razvoj. Osobito su u tom kontekstu uspješne osobne i terapijske priče, a njihovi rezultati ovise o povezanosti pripovjedača/terapeuta i slušatelja. U kontekstu učenja, pripovijedanje također ima vrlo važnu ulogu. Iako znatna prednost pripovijedanja nad čitanjem priča još uvijek nije dokazana, istraživanja su pokazala određene razlike u efektu spomenutih alata učenja. Zaključno, pripovijedanje je vrlo snažan alat koji znatno ovisi o

pripovjedaču i može vrlo pozitivno utjecati na kognitivni, lingvistički, mentalni i bihevioralni aspekt ljudskog, osobito dječjeg razvoja, u čijoj je osnovi upravo emocionalni razvoj.

LITERATURA

- 1) Allen, L., Kelly, B. B. (2015). Child Development and Early Learning: A Foundation for Professional Knowledge and Competencies. *The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine*. Preuzeto s <https://www.nap.edu/resource/19401/ProfKnowCompFINAL.pdf> (4. rujna 2019.)
- 2) Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 3) Bratanić, M. (1990). *Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- 4) Cassidy, M. (1992). *The Art of Storytelling: Creative Ideas for Preparation and Performance*. United States of America: Meriwether Publishing Ltd.
- 5) Carlson, R., Arthur, N. (1999). Play Therapy and the Therapeutic Use of Story. *Canadian Journal of Counselling / Revoie canadienne de counseling*, Vol. 33(3), 212-226. Preuzeto s (5. rujna 2019.)
- 6) Davidson, D., Vanegas, S. B., Hilvert, E. A. (2014). A Cognitive-Developmental Approach to Emotion Processing in Children. *Semantic Scholar*. Preuzeto s <https://pdfs.semanticscholar.org/d762/2ba990848eb1fe297476307bd1ecba5e94b3.pdf>. (20. kolovoza 2019.)
- 7) deCroes, M. (2016). *The Right Story at The Right Time*. Charleston: CreateSpace Independent Publishing Platform.
- 8) Diamond, L. A. (2012). Problem Solving Interventions: Impact on Young Children with Developmental Disabilities. *Semantic Scholar*. (Doktorska disertacija). Preuzeto s <https://pdfs.semanticscholar.org/e1da/a5aaad271b2f9c76af468d23a285ceae4da7.pdf> (2. rujna 2019.)
- 9) Drumm, M., (2013). The role of personal storytelling in practice. *Iriss*. Preuzeto s <https://www.iriss.org.uk/resources/insights/role-personal-storytelling-practice> (6. rujna 2019.)

- 10) Dujmović, M. (2006). Storytelling As A Method Of Efl Teaching. *Metodički obzori : časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 1(1), 75-87. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/11514> (3. rujna 2019.)
- 11) Elementa komunikacije (2012). Neverbalna i verbalna komunikacija. *Elementa komunikacije*. Preuzeto s <http://www.elementa-komunikacije.hr/poslovna-komunikacija/neverbalna-verbalna-komunikacija> (5. rujna 2019.)
- 12) Ellis, G., Brewster, J. (2014). Tell it Again! The Storytelling Handbook for Primary English Language Teachers. *Teaching English*. Preuzeto s https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/pub_D467_Storytelling_handbook_FINAL_web.pdf (1. rujna 2019.)
- 13) Erickson, E., (2018). *Effects of Storytelling on Emotional Development*. Preuzeto s <https://sophia.stkate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1258&context=maed> (4. rujna 2019.)
- 14) Evenio (2017). *Priče grade put do srca* [Brošura]. Preuzeto s https://www.evenio.hr/wp-content/uploads/2017/12/evenio-katalog-2017_web.pdf (11. rujna 2019.)
- 15) FAST (2010). *Telling Your Personal Story*. Preuzeto s <https://www.pacer.org/publications/fasttraining/WorkingForChange/English/FAST%20telling%20your%20personal%20story.pdf> (1. rujna 2019.)
- 16) Federation for European Storytelling. (2019). What is Storytelling?. *FEST*. Preuzeto s <https://fest-network.eu/about-storytelling/> (9. rujna 2019.)
- 17) Fox, N. A. (1998). Temperament and Regulation of Emotion in the First Years of Life. *Pediatrics*. 102(E1), 1230-1235. Preuzeto s https://pediatrics.aappublications.org/content/102/Supplement_E1/1230.full
- 18) Galoić, B. (2013). *Terapijske priče i još ponešto*. Zagreb: AGM d.o.o.
- 19) Gottman, J. (2004). *What Am I Feeling?* Preuzeto s <https://sharepoint.washington.edu/ACWE/InService/Emotion%20Coaching/Curriculum/Resources/What%20Am%20I%20Feeling%20Book.pdf> (6. rujna 2019.)

- 20) Gross, J. J., (1993). *Handbook of Emotions: Personality issues*. U M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, L. Feldman Barrett (ur.), Emotion regulation (str. 497-512). New York: The Guilford Press
- 21) Hemmati, F., Gholamrezapour, Z., Hessamy, G. (2015). The Effect of Teachers' Storytelling and Reading Story Aloud on the Listening Comprehension of Iranian EFL Learners. *Theory and Practice in Language Studies*, 5(7), 1482-1488. Preuzeto s <http://www.academypublication.com/ojs/index.php/tpls/article/view/tpls050714821488/313> (28. Kolovoz 2019.)
- 22) Keen, R. (2011). The Development of Problem Solving in Young Children: A Critical Cognitive Skill. *The Annual Review of Psychology*, 62, 1–21. doi: 10.1146/annurev.psych.031809.130730
- 23) Land, K. (2011). The Art and Science of Storytelling Therapy. *Storytelling therapy*. Preuzeto s <http://www.storytellingtherapy.com/pages/intro.html> (3. rujna 2019.)
- 24) Lawrence, S., (2017). The Power of Nonverbal Communication. *Semantic Scholar*, (Diplomski rad). Preuzeto s <https://pdfs.semanticscholar.org/48c4/e97e5bc4ea99ce4bf579676e601f6dcd31e6.pdf> (3. rujna 2019.)
- 25) Lewis, M. (2011). The Self-Conscious Emotions. *Encyclopedia on Early Childhood Development*, Preuzeto s <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/638/the-self-conscious-emotions.pdf> (28. kolovoza 2019.)
- 26) Lindquist, K. A., Gendron, M., Satpute, A. B. (). Language and emotion: Putting words into feelings and feelings into words. *Semantic Scholar*, Preuzeto s <https://www.semanticscholar.org/paper/Putting-Feelings-Into-Words-%3A-Affect-Labeling-as-Torrelieberman/44986d59b48d53e2be39d6de7a97e0a94a66cdb9> (7. rujna 2019.)
- 27) Mellon, N. (2000). *Storytelling with Children*. Gloucestershire: Hawthorn Press
- 28) Mirabile, S. P. (2010). *Emotion Socialization, Emotional Competence, and Social Competence and Maladjustment in Early Childhood* (Doktorska

- disertacija). Preuzeto s <https://www.semanticscholar.org/paper/Emotion-Socialization%2C-Emotional-Competence%2C-and-in-Mirabile/e4d45dc2cd6eb510f0dbadc88d9ad88760ba4d74> (2.rujan.2019.)
- 29) Mizrahi, I., (2019). Storytelling Is A Different Story For Each Culture. *Forbes*. Preuzeto s <https://www.forbes.com/sites/isaacmizrahi/2019/02/19/storytelling-is-a-different-story-for-each-culture/#6b13ca5267ad> (6. rujna 2019.)
- 30) National Health Care for the Homeless Council (2017). *Storytelling Guide*. Preuzeto s <https://nhchc.org/wp-content/uploads/2019/08/nhchc-storytelling-guide-may-2017.pdf> (27. kolovoza 2019.)
- 31) National Scientific Council on the Developing Child (2004). *Children's Emotional Development Is Built into the Architecture of Their Brains: Working Paper No. 2*. Center on the Developing Child. Preuzeto s <https://developingchild.harvard.edu/resources/childrens-emotional-development-is-built-into-the-architecture-of-their-brains/> (14. kolovoza 2019.)
- 32) Nurser, K., Rushworth, I., Shakespeare, T. (2018). Personal storytelling in mental health recovery. *Mental Health Review Journal*, 23(1), 25-36. Preuzeto s <https://researchonline.lshtm.ac.uk/4650629/1/Nurser-etal-2018-personal-storytelling-in-mental-health-recovery.pdf> (1. rujna 2019.)
- 33) Odangiu, F. (2017). The Actor in the Storytelling School. *Studia Ubb Dramatica*, 62 (1), 23-34.
- 34) Pavlović, J. (). Emocionalna pedagogija. *Hrvatsko pedagoško društvo*. Preuzeto s <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/pdf/emocionalna-pedagogija.pdf> (1. rujna 2019.)
- 35) Perrow, S. (2013). *Iscjeljujuće priče: 101 terapijska priča za djecu*. Velika Mlaka: Ostvarenje d.o.o.
- 36) Pogosyan, M., (2018). How Culture Shapes Emotions. *Psychology Today*. Preuzeto s <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-cultures/201803/how-culture-shapes-emotions> (28. kolovoza 2019.)
- 37) Rezić, L. (2006). Emocionalni razvoj djeteta. *Dijete Vrtić Obitelj*. 12(45). 7-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177722> (16.kolovoz 2019.)

- 38) Rosanbalm, K. D., Murray, D. W. (2017). Promoting Self-Regulation in Early Childhood: A Practice Brief. Preuzeto s <https://fpg.unc.edu/sites/fpg.unc.edu/files/resources/reports-and-policy-briefs/PromotingSelf-RegulationInTheFirstFiveYears.pdf> (3. rujna 2019.)
- 39) Salovey, P., Sluyter, D. J. (1997). *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija: pedagoške implikacije*. Zagreb: Educa
- 40) Sobol, J. D. (1992). Innervision and Innertext: Oral and Interpretive Modes of Storytelling Performance. *Oral Tradition*, 7 (1), 66-86. Preuzeto s <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.572.4731&rep=rep1&type=pdf> (4. rujna.2019.)
- 41) Sosa, J. (2016). Kako se razvija dječja mašta?. *Osmijeh*, 1(2), 4-5.
- 42) Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
- 43) Storytelling Centre (2018). The power od storytelling. [Brošura].
- 44) Supporting Success for Children with Hearing Loss (2013). Building your child's self-confidence. *Supporting Success for Children with Hearing Loss*. Preuzeto s <https://successforkidswithhearingloss.com/professionals/building-your-childs-self-confidence/> (4. rujna 2019.)
- 45) Taghavi, A. R. (2017). The (Negative) Power of Storytelling And 8 Ways To Use It For Positive Growth. *Medium*. Preuzeto s <https://medium.com/@ARTaghavi/the-negative-power-of-storytelling-and-8-ways-to-use-it-for-positive-growth-2aa4b83ca083> (7. rujna 2019.)
- 46) The Center on the Social and Emotional Foundations for Early Learning (nepoznat datum). *Teaching Your Child to: Identify and Express Emotions*. Preuzeto s http://csefel.vanderbilt.edu/documents/teaching_emotions.pdf (20. kolovoza 2019.)
- 47) Thompson, R. A. (2001). Infancy and Childhood: Emotional Development. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 7382-7387. doi: 10.1016/B0-08-043076-7/01707-1

- 48) Tilkin, G., Paulus, M. (2011). *1001 Stories for Adult Learning*. Preuzeto s http://www.sheherazade.eu/sites/default/files/manuals/Manual_Dutch.pdf (20. kolovoza 2019.)
- 49) Tyrrell, M., (2013). *Story Therapy; Why It Works And How To Do It With Your Clients. Mark Tyrrell's Therapy Skills*. Preuzeto s <https://www.unk.com/blog/story-therapy-why-it-works/> (6. rujna 2019.)
- 50) Tuwe, K. (2015). *The African Oral Tradition Paradigm of Storytelling as a Methodological Framework: Employment Experiences for African communities in New Zealand*. Preuzeto s <https://www.ecald.com/assets/Resources/Tuwe-African-Storytelling-Research-Method.pdf> (8. rujna 2019.)
- 51) Twumwaa, B. O. (2011). *Role of Educators: Creating Emotional Safety at Day Care Centers*. Preuzeto s https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/33970/Twumwaa_Barbara%200fori.pdf?sequence=2&isAllowed=y (30. kolovoza 2019.)
- 52) Velički, V. (2013). *Pričanje priča-stvaranje priča: povratak izgubljenom govoru*. Zagreb: Alfa.
- 53) Vogler, C., (2003). *Excepts from Myth and the Movies, Stuart Voytilla*. Preuzeto s <http://www.tlu.ee/~rajaleid/montaazh/Hero%27s%20Journey%20Arch.pdf> (4. rujna 2019.)
- 54) Wang, Q., Leichtman, M. D. (2000). Same Beginnings, Different Stories: A Comparison of American and Chinese Children's Narratives. *Child Development*, 71(5). 1329-1346. Preuzeto s <https://www.semanticscholar.org/paper/Same-beginnings%2C-different-stories%3A-a-comparison-of-Wang-Leichtman/d605356434363e06fef575270d3ae68eb9765491> (14. rujna 2019.)
- 55) Williams, M. (2009). *Storytelling with Young People*. Preuzeto s <https://tracscotland.org/wp-content/uploads/2014/09/17-storytellingyoungpeople.pdf> (31. Kolovoz 2019.)

TABLICA SLIKA

Slika 1: Junakovo putovanje (The Hero's Journey – Amy Nicholson)

<https://www.amynicholson.net/blog/the-heros-journey> (Preuzeto 6. rujna 2019.)

UČITELJSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

IME I PREZIME STUDENTA: Ivana Lapenda

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam ja, Ivana Lapenda, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, diplomski rad pod nazivom Pričanje priča napisala samostalno. Svaki podatak ili ideja rada koja je u radu temeljena na literaturi drugih autora, jasno je i pravilno citirana, a izvori su navedeni u literaturi.

U Zagrebu, rujan 2019.

Lapenda